

lopend vuur

jaargang 9, nummer 2, april 2003 Prijs € 2,50

**Wijzigingen LAW-Grenslanpad
Hannekemaierpad gereed
In gesprek met Staatsbosbeheer**

TEWLOET
VERENIGING VAN WANDELAARS

Lopend Vuur

is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars.
Het verschijnt 5 keer per jaar.
Redactieadres: Middelbosstraat 6, 5469 ED Erp,
tel. 0413-212692, redactielopendvuur@tevoet.nl

TeVoet

vereniging van wandelaars, staat op de bres voor het behoud en verbetering van de wandelmogelijkheden, zoveel mogelijk onverhard en in aantrekkelijke landschappen. Meer informatie op www.tevoet.nl.

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 12,50 per jaar.
Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie.
TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW.

Secretariaat TeVoet

Eeffien Huizing, Bernhardlaan 10, 2851 XD Haastrecht,
tel. 0182-501483, info@tevoet.nl

Ledenadministratie

Erick van der Veer, B. Pastemakerf 325, 3315 BW
Dordrecht, tel. 078-6162403, ledenadministratie@tevoet.nl

Bestuur TeVoet

Jan Rijnsburger, voorzitter
Eeffien Huizing, secretaris
Sylvia Borg, penningmeester
Eef Boeve
Erick van der Veer
Harry Benschop

Regiocoördinatoren

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Friesland

Willem de Haan, Súdterp 4, 8821 LH Kimswert,
tel. 0517-641502, friesland@tevoet.nl

Drenthe

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, drenthe@tevoet.nl

Overijssel

Gé Westgeest, Ganzenmarkt 22, 7631 EN Ootmarsum,
tel. 0541-293351, overijssel@tevoet.nl

Flevoland

Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord,
tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Gelderland

Ton Schipper, Kleine Kampen 116, 3911 PM Rhenen,
tel. 0317-617644, gelderland@tevoet.nl

Utrecht

Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht,
tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland

Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam,
tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland-Noord

Jaap Mels, Leeuwrikstraat 2, 2333 VX Leiden,
tel. 071-5171081, zuid-holland-noord@tevoet.nl

Zuid-Holland-Zuid

Jannie Trouwborst, Kikkerveen 225, 3205 XB Spijkenisse,
tel. 0181-641053, zuid-holland-zuid@tevoet.nl

Zeeland

vacature, e-mailadres: zeeland@tevoet.nl

Noord-Brabant

Harry Benschop, Middelbosstraat 6, 5469 ED Erp,
tel. 0413-212692, noord-brabant@tevoet.nl

Limburg

vacature, e-mailadres: [limburg@tevoet.nl](mailto: limburg@tevoet.nl)

Van de redactie

Verspreid door het hele land gebeurt er van alles op wandelgebied. Ideeën voor herstel van oude paden, nieuwe paden over boerenland, nieuwe verbindingen met bruggetjes, knuppelpaden en pontjes, maar ook acties rond paden die op het punt staan te verdwijnen of al verdwenen zijn. Dit nummer van Lopend Vuur geeft een indrukwekkend overzicht van deze activiteiten, van Noordoost-Friesland tot in West-Zeeuwsch-Vlaanderen.

Ook aandacht voor twee wandelroutes. Het door TeVoet-leden uitgezette Hannekemaaierspad van Bourtange naar Bakkeveen is gereed. Je kunt er je voetstapen zetten waar tienduizenden Hannekemaaiers je voorgingen. En in onze serie over wijzigingen in de LAW-paden uitgebreid aandacht aan het Grenslandspad. Door het uit de vaart gaan van het veer Kruiningen-Yerseke moest dit in Zeeland ingrijpend worden omgelegd.

Hoe staan beheerders van natuurterreinen tegenover de wandelaar en zijn wensen? TeVoet raakte in gesprek met Staatsbosbeheer en doet verslag. En we hebben gekeken wat de politieke partijen in hun verkiezingsprogramma's voor de wandelaar in en buiten natuurterreinen in petto hebben. Tenslotte komen we nog even terug op de Wegenwet en wat je daar met het oog op de belangenbehartiging van kan verwachten.

Misschien wil je reageren op iets dat je in Lopend Vuur leest. Dat kan; zend je reactie bij voorkeur per e-mail naar de redactie. Ook suggesties voor onderwerpen in Lopend Vuur alsmede informatie over kansen én bedreigingen voor het wandelen worden zeer op prijs gesteld.

Inhoud

In gesprek met Jan Blok van Staatsbosbeheer	1
Voorankondiging ALV TeVoet	1
Een en ander over vergezichten	3
Hannekemaaierspad gereed	4
Bij Retranchement: Pad verdwijnt als compensatie voor 'recreatief medegebruik'	7
Nogmaals de Wegenwet	8
Snode plannen met Kanaal Almelo-Nordhorn	10
Nieuwe wandelverbinding naar Bossche Broek	11
Lopend Vuur-route rond Zundert: 'Daar in de hei was het zo mooi'	12
Agrariërs akkoord met project 'Verre einders in Moerdijk'	15
Over een jaar lopen over historisch wandelpad in Noordoost-Friesland?	16
Verkiezingsprogramma's op wandelen doorgelicht	18
Op pad met de pont	20
Grenslandpad door Zeeland fors gewijzigd	21
Grensoverschrijdend	23
Verenigingsnieuws	
Van het bestuur	19
Activiteitenkalender	24

Vormgeving en druk: Drukkerij Verhage & Zoon, Middelburg

Extra exemplaren van dit nummer van Lopend Vuur kunnen worden besteld door overmaking van € 4,00 (incl. verzendkosten) op giro 372685 van TeVoet in Amsterdam o.v.v. LV-april + het eigen telefoonnummer.

Volgend nummer

verschijnt juni 2003. Inleveren kopij vóór 1 mei 2003

In gesprek met Jan Blok van Staatsbosbeheer

Op veel natuurterreinen is het goed toeven voor de wandelaar. Maar vaak treft hij het hek ook dicht. Prikkeldraad en bordjes belemmeren de wandelaar er doorheen te lopen. Soms terecht, maar in andere gevallen? De ene terreinbeheerder gaat er ook op een andere manier mee om dan de andere. TeVoet toog naar Driebergen voor wat licht op de zaak.

Meer functies

In Driebergen zetelt de hoofddirectie van Staatsbosbeheer. In het kantoor tegenover het station Driebergen-Zeist werken zo'n 125 mensen. Jan Blok is er één van. Hij is beleidsmedewerker recreatie.

In het gesprek geeft hij al direct aan dat Staatsbosbeheer werkt vanuit een meervoudige functie-invulling. Staatsbosbeheer wil niet alleen opkomen voor de natuur. Het heeft ook oog voor de recreatie. Van oudsher besteedt men aandacht aan de houtproductie. En steeds meer aandacht gaat de laatste jaren uit naar het landschap.

90 procent opengesteld

"Staatsbosbeheer stimuleert vormen van recreatie die op de beleving van de natuur zijn gericht", stelt Blok. "Zo probeert Staatsbosbeheer draagvlak voor de natuur en het beheer daarvan te ontwikkelen." Natuur is van grote waarde voor het welzijn van mensen. "Deze notie staat bij Staatsbosbeheer voorop. Het leidt onder andere tot het streven zoveel mogelijk terreinen open te stellen." Sinds Staatsbosbeheer is losgemaakt van het ministerie, zijn er allerlei afspraken gemaakt. Zakelijke overeenkomsten tussen de verzelfstandigde dienst en het ministerie van landbouw, natuurbeheer en visserij. "Onder meer over de recreatieve inrichting van de aan ons toevertrouwde terreinen", aldus Blok. Eén ervan is dat 90 procent van de terreinen is opengesteld. Een harde afspraak, want gekoppeld eraan ontvangt Staatsbosbeheer inkomsten voor het beheer.

Zaterdag 14 juni in Den Bosch

Vooraankondiging ALV TeVoet

De jaarlijkse Algemene Leden Vergadering van TeVoet wordt dit jaar gehouden op zaterdag 14 juni. De vergadering vindt plaats in Den Bosch, in café Het Groote Genoegen, hartje centrum, op 10 minuten lopen van het station.

Noteer deze datum alvast in je agenda. In de volgende Lopend Vuur tref je de agenda en bijbehorende vergaderstukken aan. 's Ochtends wordt er vanaf 10.30 uur vergaderd, 's middags gewandeld. Het idee is om de stad uit door het Bossche Broek naar Haanwijk en St. Michielsgestel te lopen.

Bestuursleden gevraagd

Twee bestuursleden moeten dit jaar volgens de statuten aftreden: Eeffien Huizing en Sylvia Borg. TeVoet-bestuursleden worden steeds voor ten hoogste drie jaar gekozen en zijn maximaal twee maal herkiesbaar.

Sylvia Borg maakt al sinds 1994 deel uit van het bestuur, in haar laatste periode als penningmeester. Zij is niet herkiesbaar.

Eeffien Huizing, vanaf 1997 in het bestuur van TeVoet, heeft te kennen gegeven dat zij zich terugtrekt als secretaris; zij is nog wel beschikbaar voor een derde periode als bestuurslid.

Het betekent dat de functies van secretaris en penningmeester vacant zijn. Leden die belangstelling hebben voor deze bestuursfuncties kunnen het best contact opnemen met de voorzitter van TeVoet, Jan Rijnsburger, tel. 010-2489174.

Paddichtheden

"Een terechte vraag", reageert Jan Blok op mijn vraag hoe die 90 procent openstelling is gedefinieerd. Is één paadje in een terrein van vele duizenden ha dan ook goed, moet het hele terrein 'begaanbaar' zijn of zit het ergens tussen in, was mijn vraag. "Uiteraard moeten aanvullende afspraken worden gemaakt over paddichtheden. We zijn daarover in gesprek met LNV in het kader van een landelijke inventarisatie naar openstelling van natuurgebieden. Die zal dit jaar worden uitgevoerd". Het lijkt TeVoet goed in dat onderzoek ook het aantal ingangen en de situering ervan mee te nemen. Vaak wordt volstaan met één toegangspoort, zodat je alleen een rondje kan maken. Van natuurgebied naar natuurgebied wandelen, om de ene parel na de andere aan je wandeling te rijgen, hoort dan bijvoorbeeld niet tot de mogelijkheden.

Weinig tegenargumenten

Het scala aan tegenargumenten om recreanten toe te laten op de natuurterreinen is beperkt. De avifauna is er een van. "Bij gebieden die van belang zijn voor de vogels, bijvoorbeeld als broedgebied of overwinteringsgebied, moet je opletten. Worden de vogels niet teveel verstoord zodat ze niet meer aan broeden toe komen. Of krijgen ze wel voldoende tijd om te foerageren. Dit speelt vooral in open terreinen." Het hoeft evenwel niet te betekenen dat

die terreinen het hele jaar door zijn afgesloten. Blok: "In de veenweidegebieden, van belang als broedgebied, zijn er buiten het broedseizoen vanuit natuurbeheer gezien meestal geen valide argumenten het terrein gesloten te houden." Een ander punt is de veiligheid: "Denk daarbij bijvoorbeeld aan moerassen. Ook beweiding met grote grazers is soms een heikel punt."

Tenslotte moet je nog een onderscheid maken tussen de recreatievormen onderling. Geluidssporten zoals 4-wheel-drives en cros-smotoren worden geweerd. Het gemotoriseerde verkeer wil Staatsbosbeheer sowieso aan de rand van de terreinen houden.

Nieuw en oud

Staatsbosbeheer probeert ook een inschatting te maken van de lokale vraag naar recreatie in zijn terreinen. Dichtbij de stad zal die groter zijn dan in een uithoek van het land.

Dit lijkt een van de punten waarop TeVoet lokaal haar geluid zal moeten laten horen. Want niet altijd is de behoefte aan openstelling van terreinen, bijvoorbeeld voor een doorgaande wandelroute of kortsluiting tussen twee wandelgebieden, bekend bij de plannenmakers en beheerders.

Blok geeft aan hoe de procedures lopen. Bij nieuwe, nog aan te leggen natuurgebieden richt DLG, de Dienst Landelijk Gebied, een onderdeel van het ministerie van LNV, deze gebieden in. Zij doet dat aan de hand van het bestek van de opdrachtgever. Dat is in veel gevallen de provincie. Voor een nieuw gebied zijn natuurdoelen geformuleerd: welke natuur wil men er krijgen. Voor recreatie wordt er gewerkt met zogenaamde pakketten die een bepaalde mate van inrichting voor de recreatie aangeven.

In 'oude gebieden' waar Staatsbosbeheer al langer de scepter zwaait, kun je het best direct contact opnemen met de boswachter als je ideeën of suggesties hebt op lokaal niveau voor wandelpaden, kortsluitroutes en openstelling van terreinen en alles wat verder nog voor de wandelaar verder van belang kan zijn. Hij plant de recreatieve zaken en voert daar met alle daarvoor in aanmerking komende partijen overleg over. Daarnaast heeft de boswachter taken op het gebied van de surveillance en de natuurmonitoring. De boswachter kun je bereiken via de Beheerseenheden van Staatsbosbeheer in de regio.

De Beheerseenheden vallen onder de Districten, waarvan er zo'n 50 in heel Nederland zijn. Het districtshoofd heeft ook een speciale verantwoordelijkheid voor de recreatieve voorzieningen in zijn district. Om het plaatje van Staatsbosbeheer compleet

te maken: Nederland is verdeeld in 8 regio's (dus net iets groter dan een provincie), waaronder de districten vallen.

Beleving

De beleving van de terreinen zal ongetwijfeld een rol spelen bij het treffen van inrichtingsmaatregelen voor de recreatie. Die belevingsaspecten – hoe ervaart de bezoeker het aanbod van Staatsbosbeheer? – zal steeds meer nadruk krijgen bij de beleidsmakers. Staatsbosbeheer ondervraagt bezoekers geregeld hierover. "We doen dat nog niet zo lang. Over ontwikkelingen wat de bezoeker wil en verwacht, is dan ook nog niet veel te vertellen", zegt Jan Blok. "In het algemeen hebben we het gevoel dat nieuwe zaken als laarzenpaden, struinnatuur bij een klein, maar voor Staatsbosbeheer belangrijk, segment aan slaan."

Laarzenpaden

Wat een laarzenpad is of zou moeten zijn, is niet strikt gedefinieerd bij Staatsbosbeheer. Uit eigen ervaring weten we dat laarzen zelden nodig zijn. Een paar goede wandelschoenen die tegen een stootje kunnen zijn meestal wel genoeg. En ook die zijn vaak niet nodig. Wat nog niet wil zeggen dat we deze paden graag zouden missen. Ze voeren je in het algemeen dwars door natuurgebieden. Je komt weinig mensen tegen. Andere 'sporters' kunnen er al helemaal geen gebruik van maken. Je waant je meestal alleen op de wereld.

"Het zijn de boswachters van Staatsbosbeheer die deze paden ontwikkelen", verduidelijkt Blok. "Ze zijn bedoeld om gebieden die vroeger waren afgesloten of geen mogelijkheden tot doorgang boden, toegankelijk te maken." Met een paar overstapjes, bruggetjes of andere eenvoudige voorzieningen – "Daar besteden we niet veel geld aan" – lukt dat heel aardig. Over het gebruik van de laarzenpaden is bij Staatsbosbeheer weinig bekend. "Het lijkt om een kleine doelgroep te gaan. Veelal staat de natuurbeleving centraal. Het gaat vaak verder dan de natuur als decor", weet Blok nog te vertellen.

Geen problemen

Staatsbosbeheer heeft geen negatieve ervaringen met het gebruik van deze paden. Althans, ze zijn nooit gerapporteerd. Een jaar of vijf geleden is Staatsbosbeheer ermee begonnen. Slechts enkele laarzenpaden, bijvoorbeeld in het Halsters Laag bij Bergen op Zoom, zijn in lange afstandwandelpaden opgenomen. Het Wandelplatform-LAW krijgt er wel eens klachten over: te nat of modderig. Voor TeVoet hoeft er niet persé een LAW-route over een laarzenpad te lopen – naast de (wat kritische,

wat de modder betreft) LAW-volging zijn er ook genoeg lange-afstandwandelaars die wel een smal paadje prefereren dat niet altijd even gemakkelijk beloopbaar is – maar ijvert er wel voor dat met gebruikmaking van de laarzenpaden doorgaande routes te belopen zijn. Nu blijft het vaak bij een (op zich wel aantrekkelijk) rondje, maar wordt niet de mogelijkheid geboden het gebied aan de andere kant weer uit te gaan. In het voorbeeld van het Halsters Laag had de boswachter er destijds overigens geen enkele moeite mee het laarzenpad 'door te trekken', zodat je aan de andere kant het gebied uit kon. Maar je moet het als TeVoet wel steeds aankaarten! En het belang van een LAW-route, altijd een doorgaande route, kan dan wel eens in je voordeel werken.

Vanzelf gaat het meestal niet: de vraag naar doorgaande wandelroutes door natuurgebieden staat bij weinig plannenmakers en boswachters helder op het netvlies. Misschien zet dit artikelje wat zoden aan de dijk en wordt TeVoet geconsulteerd bij het maken van de plannen. De vereniging is er klaar voor.

Paalkamperen

Ook over het gebruik van de paalkampeerterrinen zijn geen negatieve ervaringen bekend. Op deze terreinen – Staatsbosbeheer is de enige terreinbeheerder die deze mogelijkheid om midden in de bossen of velden te kamperen biedt – mag je ten hoogste 3 x 24 uur met een tentje staan. De enige voorziening die wordt geboden is een pomp, met niet-drinkbaar water wel te verstaan. "Het gaat er om deze terreintjes – je mag in een straal van enkele meters rond de pomp je tent opzetten – zo slim te situeren dat niet iedereen er komt. In elk geval zorgen we ervoor dat je er niet met de auto kan komen." Over het gebruik van deze terreintjes is ook weinig bekend. Niet verwonderlijk: je hoeft niet te reserveren en voordat de boswachter zijn ronde doet zijn de meeste kampeers al weer weg. "Maar het komt zeker tegemoet aan een behoefte."

Dubbeldoelstelling

Blok gaf aan het einde van het gesprek aan dat Staatsbosbeheer verder gaat met de openstelling van zijn terreinen dan andere terreinbeheerders, zoals Natuurmonumenten en de Landschappen.. "Wij vinden dat we meer te bedienen hebben dan de natuur alleen." Bij Natuurmonumenten staat de natuur voorop. Staatsbosbeheer hanteert een dubbeldoelstelling: natuur én recreatie. "De natuur hoeft er niet onder te leiden", besluit Jan Blok.

Harry Benschop

Een en ander over vergezichten

Er is een tekening van Peter van Straaten waarin een echtpaar, stads gekleed, over een wegje langs een sloot loopt. Het is een grijze winterdag, zonder schaduwen, en de enige rimpeling in het water wordt veroorzaakt door een eenzame meerkoet die maar wat schijnt te drijven. De tekening straalt diepe verveling uit.

We zien de wandelaars van bovenaf. Van Straaten, grootmeester van de uitzichtloosheid, heeft hun uitzicht weggelaten, maar als hij het wel had getekend was het ongetwijfeld ook niet opwekkend geweest.

De tekst luidt: 'Tja, ik weet het niet. Ik hou toch meer van bossen om te wandelen.'

Hoorn

Tja. Laatst werd het Wandelplatform Zuid-Holland, je weet wel, de club van het Wandelpadenplan, weer eens van andere zijde met de neus op dit feit gedrukt. Het Wandelplatform-LAW wilde weten wat we vonden van de

verlenging van het Marskramerpad. Uit hun ontwerp bleek dat het traject Breukelen-Leiden als 'kwalitatief matig' moest worden bestempeld en één van de redenen daarvoor was dat dit traject door vlak land liep. Men bertiep zich op onderzoek onder wandelaars, waaruit een voorkeur voor een meer besloten omgeving zou blijken.

Wat is dat toch, die afkeer van het vergezicht?

Laat ik een poging doen het op te helderen.

Ik heb de afgelopen jaren de hele Waddenkust afgelopen, van Den Helder tot Esbjerg, en bovendien heel Zuid-Holland doorgewandeld, dus ik mag me wel expert-in-vergezichten noemen.

Ik geef toe dat het niet altijd even leuk was. En als ik bij mijzelf te rade ga onder welke omstandigheden ik het vervelend vond kom ik al snel uit bij het weer.

Het is een feit dat de polder onder een zwaar wolkendek of bij regen de wandelaar weinig vreugde schenkt. Maar ook de duisternis in het bos en de bij voorkeur in de nek vallende druppels aldaar zijn geen pretje, dus er moeten andere redenen zijn.

Ik denk dat deze te maken hebben met twee zaken: de visuele waarneming en het daarmee verbonden gevoel van voortgang.

In vlak en open terrein kan je kilometers lopen zonder het gevoel te krijgen dat je iets opschiet.

Dat effect wordt sterker naarmate de directe omgeving minder verandering te zien geeft, zoals op het strand of op een dijk. Je gezichtsveld heeft de neiging zich te beperken tot het meest opvallende punt vóór je dat ver weg kan zijn en maar niet dichterbij wil komen. Als ook de ondergrond geen aandacht vraagt verval je snel tot mechanisch gestap en dat is, voor een wandelaar, niet prettig lopen.

In bos of besloten landschap, vooral in combinatie met hoogteverschillen, vindt het oog in de directe omgeving voortdurend stimulansen.

Perspectiefwisseling zorgt voor afwisseling in het uitzicht en de omgeving zet je waarneming, die bij mensen (en veel andere zoogdieren) nu eenmaal op de korte en middellange afstand is afgesteld, aan het werk. Het gevolg daarvan is niet alleen dat je meer ziet, maar dat je ook lekker opschiet, want de boel beweegt niet mee, zoals in vlak terrein, maar blijft staan terwijl jij passeert.

Afwisseling tegenover eentonigheid dus?

Ja, maar niet noodzakelijk.

Er bestaat een richtlijn voor automobilisten die zegt dat je (vooral in het donker) op moet passen voor gestaar en je blik moet laten zwerven.

Wanneer je hetzelfde doet tijdens een wandeling in de polder gaat er een wereld voor je open.

Sta eens stil (oei, als ik hier maar geen moeilijkheden mee krijg) en kijk om je heen.

Bezie die merkwaardige wolkenformatie boven de einder waaruit donkere sluiers waaien. Realiseer je dat in elke windrichting een ander licht heerst.

Ooit het massief van Den Haag gezien? Kompleet met kam tegen een heldere hemel en nevelvelden op de oosthelling?

Natuurlijk mag iedereen zijn voorkeur hebben, maar dat neemt niet weg dat nogal wat wandelaars last hebben van een stijve nek.

Ik wil een uitzondering maken voor de trots van de gemiddelde wethouder, dus voor buitentreurwijkjes, winkelcentra en met schoenendozen gevulde industrietereintjes, maar als je de moeite neemt je waarneming af te stellen op je omgeving openbaart zich het feit dat zowat elke omgeving zijn charme heeft.

Ook het linaalenslandschap van noordoost Groningen en zelfs de Maasvlakte.

Het lijkt me daarom onjuist wanneer in de wandelwereld kwaliteitscriteria opgeld gaan doen die niet veel meer zijn dan puur subjectieve, waarnemingsgebonden voorkeuren.

Bergermeerpolder

Het feit (?) dat deze voorkeuren door een meerderheid van wandelaars wordt gedeeld maakt ze niet minder subjectief, al kan je eruit afleiden dat een gidsje van de Achterhoek beter zal verkopen dan dat van het Deltapad.

De aandacht kan beter uitgaan naar wezenlijker zaken, zoals de bescherming en openstelling van wandelpaden, die in het vlakke land schaars zijn en moeizaam tot stand komen. Zodat ook de wandelaar kan ervaren wat zoveel schilders heeft bewogen hun ezel hier op te stellen en waarom het Hollands polderlandschap, niet meer dan een stipje op de kaart, in zowat elk museum ter wereld aan de muur hangt.

Jaap Mels

Hannekemaaierspad gereed

De afgelopen jaren dook de naam van het Hannekemaaierspad herhaaldelijk op in Lopend Vuur. TeVoet-leden in Noord-Nederland hebben vijf jaar aan de totstandkoming van dit pad gewerkt. Begin mei is het zover. Dan kan het pad worden belopen.

Werkgroep Noord

Het idee voor het pad is eind 1997 ontstaan. TeVoet was zeker in Noord-Nederland, nog weinig bekend. Dat moest veranderen, vond een aantal noordelijke leden. Er moest meer 'aan de weg worden getimmerd'. Dat hebben we letterlijk genomen, want om 'iets te kunnen laten zien' is besloten een route uit te zetten, hoewel TeVoet geen wandelclub is. Het moest wel een speciale route worden: onverhard, over onbekende paden en gerelateerd aan de Hannekemaaiers. Begin 1998 is een werkgroep geformeerd. Netty Weijnenberg heeft het secretariaat op zich genomen, Eduard Korpel de coördinatie. Opdracht was de route uit te zetten. Maar het werk aan de route heeft ook de nodige contacten opgeleverd, tussen TeVoet-leden onderling, met gemeenten en met andere instanties die iets voor de wandelaar kunnen betekenen. Tussen neus en lippen door werden andere zaken dan het pad besproken én geregeld. TeVoet kreeg er als belangenorganisatie in de regio meer bekendheid door. Die publiciteit leverde weer nieuwe leden op. En ons gaf het weer nieuwe energie om door te gaan, met het pad en met andere 'TeVoet-zaken'.

Trekroute

Het Hannekemaaierspad volgt zoveel mogelijk een van de latere trekroutes (van rond 1830) van de Hannekemaaiers in Noord-Nederland. Eerdere routes liepen over de stad Groningen, maar de ontginning van Drenthe maakte steeds zuidelijker gelegen routes mogelijk. Een van de laatste routes – tot begin 20e eeuw, tot de opkomst van de tractor, is er gebruik van gemaakt – liep van Bourtange naar Bakkeveen.

Aan het eind van het seizoen verzamelden de Hannekemaaiers zich in Bakkeveen om terug naar huis te lopen. Bourtange was van oudsher een van de weinige plaatsen waar je door het veen naar Duitsland kon. Vanaf 1600 kwamen de Hannekemaaiers in steeds grotere getale naar de Hollandse en Friese weidegebieden om er het gras te maaien. Het waren vooral boeren die zich, bij gebrek aan werk in Westfalen, met hun gereedschap verhuurden als seizoenarbeiders. Op hun trektochten van en naar het werk waren struikrovers en het zompige moeras hun grootste vijanden. Op de heenweg verzamelden ze zich nog voor Bourtange, in Duitsland. Vooral op terugweg, als ze hun loon bij zich hadden, was gezamenlijk optrekken geraden. Over heel Nederland ging het in de hoogtijdagen om tienduizenden maaiers. Bourtange is altijd de kleinste grensovergang geweest in deze trektochten van oost naar west en terug.

Veldwerk

Voor de voorbereiding van de route moest veel veldwerk worden gedaan: in de archieven en in het veld. Vooral Henk Ritzema en Pierre Dudink hebben veel informatie uit de archieven opgediept over de Hannekemaaiers en hun trekroutes. Ons pad volgt zoveel mogelijk een van die historische trekroutes. Zoveel mogelijk een rechte lijn, net zoals de Hannekemaaiers deden om snel in hun werkgebied te komen. En in tegenstelling tot veel andere wandelroutes niet van het ene natuurgebied naar het andere. Toch is de route naar ons idee nergens saai, ondanks enkele rechte stukken.

In de loop der tijd hebben verschillende TeVoet-leden een bijdrage geleverd aan het echte veldwerk. Naast alle al vermelde namen noemen we Pieter van de Zee, Pier Gulmans, Sybille Oreel, Henk Dijkstra en Willem de

Haan. Leidraad was steeds zoveel mogelijk over onverharde paden de historische trekroute volgen. Verkennen, beschrijven en nalopen; het heeft veel tijd gekost. Snel tevreden waren we niet.

'Hannes'

De route van Neurhede (net over de grens bij Bourtange) naar Bakkeveen is 95 km lang. Hij is opgebouwd uit 18 etappes van gemiddeld 5 km. De route is niet gemarkeerd – we wilden niet nog meer bordjes in de natuur hebben én op de schouwpaden mocht het ook niet. Net zo min als de Hannekemaaiers dat deden, loopt de route door de dorpen. Zij waren slechts gastarbeiders en deden niets aan integratie.

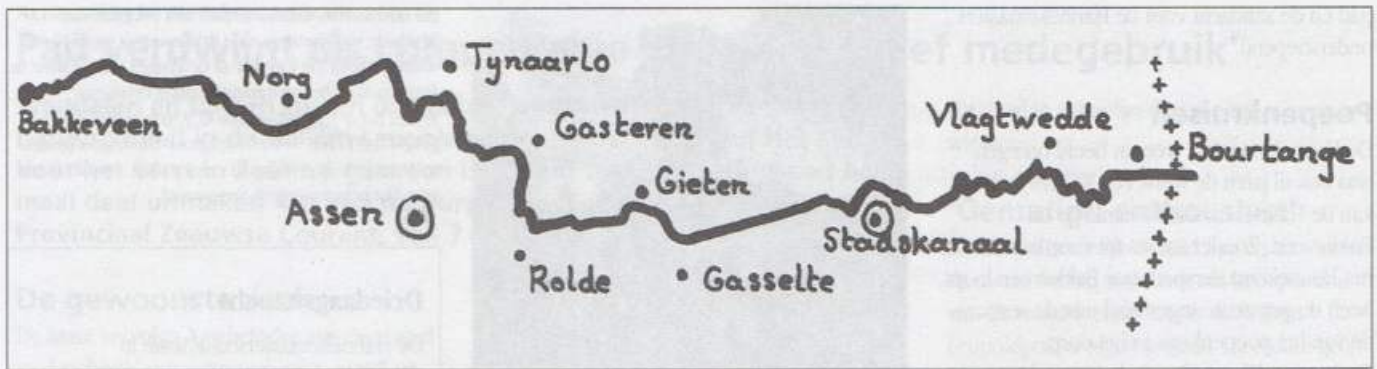
We wilden geen massief boekwerkje maken. Goed hanteerbaar voor de wandelaar, makkelijk in jas- of broekzak mee te nemen zodat geen kopieën 'voor onderweg' hoeven te worden gemaakt. Het heeft geresulteerd in een boekje van 50 pagina's, links de kaartjes – zwart/wit topokaartjes schaal 1:25.000 met een rode routelijn – en op de rechterpagina's de routebeschrijving, alleen van oost naar west. De 'TeVoet-ganger' kan op zijn trektocht meegaan met 'Hannes', een fictieve figuur die op de rechterpagina's zijn eerste reis als Hannekemaaiër beschrijft.

Presentatie op 9 mei

Netty heeft de teksten geschreven, Eduard heeft de grafische verwerking (achter de Apple) verzorgd, op het drukken en afwerken na. Veel vragen moesten daarbij worden beantwoord: hoeveel tekst is nog genoeg – het thema van de Hannekemaaiers is daarbij onze leidraad gebleven, voor wie meer wil weten is er een literatuurlijst. Lettertype, lay-out, papier moest worden bepaald en nog veel meer. Het viel niet altijd mee de druk – voor ons zelf – op de ketel te houden. Maar het is gelukt. Op vrijdag 9 mei wordt het boekje en de route gepresenteerd, in het vestingstadje Bourtange.

Meer aandacht

Voordeel van onze werkwijze – alles zelf doen – is dat je zelf ook het eindresultaat kunt bepalen. Keerzijde is dat het veel werk en tijd kost. Het wandelen schoot er voor ons bijna bij in. En ondanks dat we low-budget werken kost zoiets toch ook geld. Gelukkig hebben we van enkele gemeenten een financiële bijdrage gekregen voor de uitgave van het boekje. Daarmee het belang van het

De route

Het begin van het Hannekemaaierspad wordt geheel gedomineerd door de voormalige vesting Bourtange, inmiddels geheel gerestaureerd in de originele staat. We lopen over oude 'soldatenpaden' en passeren de Redoute. Deze voormalige voorpost van de vesting is nog wel te herkennen, maar (nog) niet opgeknapt. Het terrein waar de route hier omheen gaat is het "glacé" van de vesting. Dit was een terrein dat vanaf de vesting aflopend gelegen was in de vijandelijke richting. Het zicht- en schootsveld was hier volkomen vrij. Ook nu is het als zodanig nog herkenbaar. Daarbij was hier ook de mogelijkheid aanwezig het terrein onder water te zetten. Eigenlijk stond het altijd onder water maar de boeren van de Boermarke van o.a. Wollinghuizen staken de dijken vaak door om het land te kunnen gebruiken.

Na Bourtange volgen we een kort stukje schouwpad waarna weer een oud cultuur deel langs een oude arm van de Ruiten A, belopen wordt met de oversteek door de Ruiten A via een 'voorde' (nu met brug).

Hierna volgen enige stukjes asfalt waarna de eerste grote oversteek over een voormalig veengebied volgt. Deze oversteeken (twee

grote) gaan geheel onverhard langs schouwpaden. Overigens een heel aparte ervaring vooral met hoog gras of slecht weer. Deze stukken zijn juist dan fantastisch maar wel zwaar te belopen.

Na het bereiken van Stadskanaal volgt de route het Kanaal naar Veendam om via de noordwestkant Stadskanaal te verlaten. We volgen nu, tot het Anderense

diep, de oude spoordijk van de voormalige lijn naar Assen. Stukken met zeer fraaie lanen worden hier afgewisseld met vergezichten en een 'misser' zoals het industrieterreintje in Gasselternijveen.

Na Anderen volgt de tocht de oostkant van het Ballooërveld om aan de noordkant naar Taarlo te gaan. Tot aan het Noord-Willemskanaal moeten we langs een stukje asfalt, maar dan gaat het via Heidenheim en schouwpaden onder Vries langs naar het Noordse Veld. Dan gaat de route, geheel onverhard over oude landwegen, via Westervelde naar Een.

Voetbrug over het 'ravijn' bij Gasselte

Hier moeten we door de Hoofdstraat en achter langs naar de Vennootweg. Dit is ook een verveningsweg maar geheel geasfalteerd. Hierna gaat de route via de Bakkeveense Duinen. Dit is een oud en nog vrijwel in originele staat verkerend stuifduingebied.

De Hannekemaaiers moesten via Allartsoog (drie provinciën punt) naar Bakkeveen over de Alde Drintse Wei. Deze 'holle weg' bestaat ook nu nog en vormt daarmee het meest originele en oudste deel van de route. Deze holle weg komt al voor op kaarten van voor 1700 en vormde toen de enige weg om richting Friesland te gaan. Ter bescherming staat op de grens ook een landweer, een lange dijk met greppel. In dit gebied bevindt zich ook de 'Poepedobbe'. Poepen was een scheldnaam voor Duitsers onderling. Maar na de inval van 'Bommen Berend' namen de Nederlanders die snel over.

Toen 'Bommen Berend' Groningen beschoot lagen de notabelen van Bakkeveen, zo wordt verteld, op de Bakkeveense Duinen te kijken naar het vuurwerk boven de stad. Als je nu die richting uitkijkt, zie je niets anders dan bomen. Toch vertellen de oudere inwoners dat 50 jaar geleden er nog een echt heideveld lag met slechts een enkele boom.

In Bakkeveen gaat de route verhard naar de Zuidkant om de Baekendijk te bereiken. Hier bevindt zich ook het wegwijk. De Hannekemaaiers verdeelden zich hier om ieder een eigen kant uit te gaan.

Vloevelden ten oosten van Stadskanaal

pad en de aandacht voor de Hannekemaaiers onderstrepend.

Poepenkruisen

De Hannekemaaiers weer in beeld brengen was ook al jaren de wens van Willem Dolstra van de Hannekemaaierscommissie uit Bakkeveen. Zonder succes tot voor kort. Nu het Hannekemaaierspad naar Bakkeveen loopt, heeft de gemeente ingestemd met de restauratie van het poepenkruis in het dorp.

Op hun jaarlijkse trektocht lieten veel Hannekemaaiers het leven. Zogenaamde poepenkruisen herinneren aan de plaats waar ze zijn begraven. De Hannekemaaiers werden door de Nederlanders vaak uitgescholden voor 'poepen of mieren'.

Het poepenkruis in Bakkeveen aan het eind van de route – een wegwijk – staat op de plaats waar honderden jaren geleden een Hannekemaaiër is begraven. Het begin van de route is bij een staand poepenkruis. Bij Bakkeveen is ook nog de 'Poependobbe'. Volgens overlevering verschoonden de Hannekemaaiers zich bij deze dobbe alvorens gezamenlijk de terugtocht te aanvaarden.

Verder trekken

Het traject wat nu gereed is, is een onderdeel van de route die de Hannekemaaiers ooit liepen. Zij kwamen van dieper Duitsland in en liepen door tot de weidegebieden in Friesland en Holland.

Dat heeft ons op het idee gebracht het Hannekemaaierspad te verlengen. In Friesland

Poepenkruis Neurhede

zijn daar, ook 'wandeltechnisch' gezien, goede mogelijkheden voor. We denken daarbij aan aansluitingen op bestaande wandelroutes langs de kust. Aan de andere kant willen we tot in Westfalen gaan, in overleg met een Duitse groep. Mogelijk kan er dan ook een vertaling komen.

Wie daaraan wil meewerken, kan het beste contact opnemen met Netty Weijenberg (tel. 0592-242658) of Eduard Korpel (tel. 0522-251304).

Netty Weijenberg en Eduard Korpel

Het boekje 'Hannekemaaierspad, een trekroute van Neurhede via Bourtange naar Bakkeveen' is vanaf 10 mei verkrijgbaar bij 'De Zwerver' in Groningen, 'Pied à terre' in Amsterdam en het Infocentrum vesting Bourtange. Je kunt het ook bestellen door € 9,50 over te maken op giro 9471411 t.n.v. TeVoet werkgroep Groningen/Drenthe te Meppel. Het wordt dan na enige weken, verpakt in een juten Hannekemaaierszak toegestuurd.

Driedaagse tocht

De Hannekemaaierscommissie in Bakkeveen – deze heeft zich ingezet voor de restauratie van 'it Poepekruis' in Bakkeveen – organiseert in het Hemelvaartsweekend een driedaagse tocht over het Hannekemaaierspad. Gestart wordt op 29 mei in Neurhede, op 31 mei worden de deelnemers ingehaald in Bakkeveen. Voor wandelaars die aan het eind van elke etappe willen overnachten, zullen pleisterplaatsen worden gereserveerd.

De inschrijvingskosten bedragen € 25,00 zonder overnachtingen en € 42,50 inclusief twee overnachtingen in eigen tent of blokhut. Hemelvaartsdag worden de deelnemers met de bus van Bakkeveen naar het startpunt in Neurhede gebracht. Deelnemers krijgen ook het routeboekje. Voor informatie over en aanmelden voor de tocht kan je terecht bij de VVV in Bakkeveen, tel. 0516-541066.

Vlonderpad Haaksbergerveen

Het Haaksbergerveen heeft het afgelopen jaar een ware metamorfose ondergaan. Van de tienduizend hectare hoogveen die Nederland ooit rijk was, is nog maar een paar honderd hectare over. Ongeveer 300 ha ligt in het Haaksbergerveen.

Voor het instandhouden en ontwikkelen van het hoogveen is een hoog en stabiel peil van voedselarm water nodig. Daarom zijn in het Haaksbergerveen ondermeer dammen en zandruigen in het gebied met elkaar verbonden.

Staatsbosbeheer heeft bij de herinrichting niet alleen gekeken naar de natuurbelangen. Ook is rekening gehouden met de wensen van de bezoekers. Op de hoger gelegen zandruigen zijn nieuwe fiets- en ruiterspaden aangelegd die een prachtig zicht geven op het gebied. Ook nieuw zijn de twee uitzichtpunten en een vogelkijkhut. En dankzij een vlonderpad van 470 meter lang kunnen wandelaars nu over het veen lopen.

Bron: Onverwacht Nederland, maart 2003

Natuurkampeertreinen

Dit jaar kun je op vier nieuwe natuurkampeertreinen terecht: Nietap in de Kop van Drenthe, Wilnis en Snelrewaard in Utrecht en Wouwe Plantage in West-Brabant. Kamperen in de natuur wordt steeds populairder.

Vorig jaar is er tien procent meer gebruik gemaakt van natuurkampeertreinen.

In totaal zijn bijna 450.000 overnachtingen geboekt.

Alle 136 natuurkampeertreinen in Nederland staan vermeld in het Groene Boekje 2003. Een natuurkampeertrein ligt altijd op mooie plekjes en heeft dezelfde kwaliteit sanitair als een gewone camping. Maar allerlei franje als zwembaden, kampwinkels en horeca zul je er niet aantreffen.

Info op www.natuurkampeertreinen.nl. Het Groene Boekje kost € 9,00.

Afgedankte wandelingen

Verdwenen NS-wandelingen zijn niet voorgoed verloren. Op www.wandelzoekpagina.nl zijn inmiddels 42 'afgedankte wandelingen' te vinden.

Het aanbod van NS-wandelingen wordt elk jaar aangepast en vernieuwd. Zo kan het gebeuren dat sommige populaire tochten het veld moeten ruimen. Stefan Horn, de beheerder van de wandelzoekpagina, vindt dat jammer. Met hulp van andere enthousiaste wandelaars heeft hij routebeschrijvingen en kaartjes van uit de gratie geraakte tochten op internet gezet. Vrijwilligers hebben de oude wandelingen nog eens nagelopen en zonnodig van commentaar voorzien.

Nieuwe NS-wandelingen dit jaar zijn: Zoetermeer (Buytenpark), Boxmeer (Maasheggen), Almere Muziekwijk (Pampushout) en Holten (Verwolde). De laatste is een tweedaagse wandeling. De tweedaagse wandeling door het Dwingelderveld is vernieuwd.

Bron: De Volkskrant 1 maart 2003 en Er-op-uit!, editie 2003

Pad verdwijnt als compensatie voor 'recreatief medegebruik'

Wandelen en fietsen tussen de koeien. Dat kan straks in het nieuwe natuurgebied in de Willem Leopoldpolder aan de rand van Het Zwin. Voor het eerst in Zeeland gaat een bestaand wandel- en fietspad helemaal deel uitmaken van een natuurgebied. Een citaat uit de PZC, de Provinciaal Zeeuwse Courant, van 7 februari.

De gewoonste zaak

De krant vervolgt: Aan het idee van 'recreatief medegebruik' van natuurgebieden wordt op deze manier nadrukkelijk invulling gegeven. "Het is een experiment, we kijken een jaar hoe het loopt", vertelt Joera de Moree, projectleider van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in Goes. Hij vindt het zelfs een 'best spannend' experiment. "Wel ontzettend leuk. Het recreatief medegebruik van het gebied verbetert erdoor." De Moree herinnert eraan dat het vroeger de gewoonste zaak van de wereld was om tussen koeien en schapen te verpozen. Die situatie keert in de Willem Leopoldpolder dus terug, aldus de PZC.

Boomkikker

De Willem Leopoldpolder – de polder ligt ten noorden van het dorpje Retranchement in het uiterste westen van Zeeuwsch-Vlaanderen – is nu voor een groot deel nog bouwland. Een klein stuk is grasland en in beheer bij Het Zeeuwse Landschap. Vooruitlopend op het gebiedsplan dat voor heel West-Zeeuwsch-Vlaanderen is opgesteld, wordt dit jaar begonnen met de omvorming tot natuurterrein, 46 hectare in totaal.

Het nieuwe natuurgebied wordt afwisselend nat en droog grasland, met watergangen volgens oude kreekpatronen, drinkpoelen en struiken. Geknipt voor de steeds zeldzamere boomkikker. Afgegraven grond wordt voor een deel gebruikt om duintjes te maken langs het Uitwateringskanaal. Voor het beheer worden runderen ingezet.

Het al bestaande schelpenpad voor wandelaars en fietsers langs het kanaal wordt niet met prikkeldraad van de natuur afgescheiden, maar erbij getrokken.

Wandelverbinding verdwijnt

De Moree beschouwt het 'best spannende' experiment ook als compensatie voor het verdwijnen van een wandelpad, dat nu nog dwars door de Willem Leopoldpolder heen loopt. En daar zit de pijn voor TeVoet.

Het is niet echt een wandelpad. Een betere omschrijving is 'wandelverbinding'. Deze is nog maar enkele jaren geleden totstandgekomen. Deels gaat het over een onverhard insteekweggetje dat de akkers ontsluit, deels

loopt het op de scheiding van twee akkers. Met een flinke klim over de dijk en een overstapje kom je op het schelpenpad langs het Uitwateringskanaal. Er loopt een wit-geel gemarkeerde wandelroute overheen.

Aanzet voor 'achterlandroute'

Deze verbinding dwars door de Willem Leopoldpolder maakt een redelijk aantrekkelijk rondje vanuit Cadzand mogelijk. Je hoeft de wit-gele markering maar te volgen. Interessanter is dat de verbinding een goede aanzet vormt voor een wandelroute door het gebied dat een paar kilometer van de kust af ligt. Een mooi polderlandschap, met veel schitterende binnendijken en kreken, volgens historische patronen.

Afgelopen jaren zijn er voor dat gebied volop plannen gemaakt. Er is niet alleen voor heel West-Zeeuwsch-Vlaanderen een zogenaamde gebiedsvisie. Voor het kustgebied is al een uitwerking gemaakt in de 'Integrale Kustvisie'. Dat gebied is grotendeels ook een van de groen-blauwe proeftuinen uit het tweede Structuurschema Groene Ruimte.

Aanhaken bij groen-blauwe plannen

Versterking van de natuur, gekoppeld aan 'meer ruimte voor water', accentuering van het cultuurhistorische landschap. In alle plannen kom je deze beleidsdoelen wel tegen. Dat geeft ook goede aanknopingspunten voor een wandelrecreatieve infrastructuur: bijvoorbeeld over de eeuwenoude dijken, langs watergangen en kreken. Helaas wordt er in geen van de plannen al expliciet aandacht aan besteed. Een wandelnetwerk in het achter de kust gelegen gebied behoort zeker tot de mogelijkheden. Ook goed voor het 'recreatief product', dat volgens alle plannen een face-lift verdient. Zo'n netwerk vergt relatief weinig inspanning, zeker als wordt aangehaakt bij de groen-blauwe plannen voor het gebied. Verspreid in het gebied liggen al aantrekkelijke paadjes. Ze liggen alleen geïsoleerd. In het kader van de groen-blauwe plannen kunnen ze goed aaneen worden gesmeed tot een aantrekkelijk netwerk.

Dan is het 'niet handig' om een bestaand pad,

dat goed in dat netwerk zou passen, er uit te wippen.

'Gematigd enthousiast'

De Dienst Landelijk Gebied kan als uitvoerende dienst weinig uitrichten om het opheffen van de wandelverbinding in de Willem Leopoldpolder tegen te gaan. De Moree geeft aan dat Het Zeeuwse Landschap als toekomstig beheerder volgens de afspraken na de inrichting actie moet ondernemen voor het recreatief medegebruik.

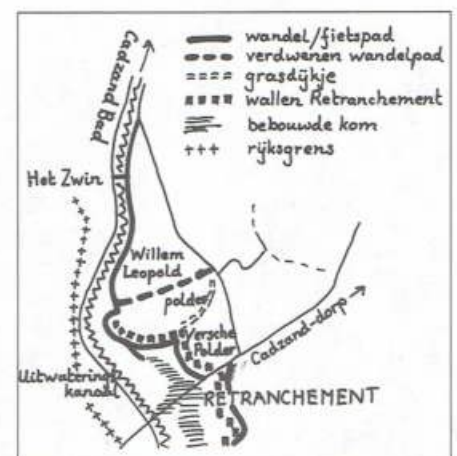
Daar staan ze niet te trappelen van ongeduld. We citeren nogmaals de PZC: Bij toekomstig beheerder stichting Het Zeeuwse Landschap zijn ze gematigd enthousiast over het experiment. "We doen wel mee, maar het is zeker niet onze eerste keus", stelt Gert-Jan Buth. "We zien best problemen, maar we willen het wel voor 'n jaar proberen. Misschien valt het met de versterking en schade mee."

Het heeft er dus alle schijn van dat we zonder aandrang van die kant niet zoveel hoeven te verwachten.

Actie voor alternatief

TeVoet ziet nog wel een alternatief voor de verloren gegane verbinding. Het grasdijkje dat de Willem Leopoldpolder in het zuiden scheidt van de Verschepolder. Ook deze polder wordt ingericht als natuurgebied. "De plannen daarvoor worden nu opgesteld. Volgend jaar komt het in uitvoering", geeft De Moree aan. De hoogste tijd dus om het aan te kaarten bij Het Zeeuws Landschap en bij de provincie als opdrachtgever. TeVoet gaat erachter aan.

Pieter van Rijswijk

Nogmaals de Wegenwet

Nemo, de vereniging van vrije wandelaars, heeft eind vorig jaar met het oog op de lands- en provinciale verkiezingen een oproep gedaan aan de Tweede Kamerfracties en Statenfracties om op te komen voor de belangen van voetpaden. Nu kan dat belang niet voldoende onder de aandacht van de politieke partijen worden gebracht. Alleen is de weg die Nemo kiest, naar het oordeel van TeVoet niet de juiste.

Politiek pamflet

Nemo zet er vooral op in dat de huidige Wegenwet die onder andere de openbaarheid van wegen en paden regelt en vastlegt in de wegenleggers, openbare registers die door de gemeenten moeten worden bijgehouden, beter wordt gehandhaafd door diezelfde gemeenten. Ook wil Nemo dat de Wegenwet wordt verbeterd om wandelpaden én wandelroutes beter te beschermen. In een pamflet doet Nemo daarvoor 12 voorstellen. Verspilde energie volgens TeVoet.

Quick scan

In het decembernummer van Lopend Vuur van vorig jaar zijn de resultaten van een onderzoekje naar de bruikbaarheid van de Wegenwet beschreven. In theorie, zo werd toen geconcludeerd, is de Wegenwet voor

wandelorganisaties nuttig om de openbaarheid aan te tonen. De praktijk is evenwel aanzienlijk weerbarstiger: de leggeradministratie is verouderd, de procedures voor onttrekking ondoorzichtig. En, misschien wel veel belangrijker, ook al is de openbaarheid met behulp van de Wegenwet vastgesteld, dat betekent nog helemaal niet dat iedereen er ook (weer) overheen kan. Dat laatste vereist een actieve opstelling van een gemeente, die er in veel gevallen op neer zal komen dat deze de openbaarheid bij de eigenaar voor de rechter moet afdwingen. En daar voelen gemeenten vaak weer weinig voor, ook al ondersteunen ze in woord de wensen van de wandelaar.

Bovendien moet je in de hele discussie in het achterhoofd houden dat voor de wetgever de openbaarheid bij de invoering van de Wegenwet, ruim 70 jaar geleden, altijd op de tweede plaats heeft gestaan. Vooral het onder-

houd van particuliere wegen moest er mee worden geregeld. En die zijn inmiddels bijna allemaal in handen van (semi-)overheden.

Niet oplappen

Het oplappen van de Wegenwet – dat is zeker nodig om er een slagvaardig instrument voor de wandelaar van te maken, daar is iedereen het wel over eens – zal veel energie vragen, van het rijk als wetgever, van de gemeenten als beheerder van de wegenleggers én van de wandelorganisaties. Energie die naar het oordeel van het Wandelplatform, opdrachtgever van het aangehaalde onderzoekje, beter besteed kan worden. TeVoet onderschrijft deze conclusie volledig: het inzetten op een betere

Voorbeeld Stolwijkersluis

De werkgroep Gouda↔Krimpenerwaard maakt zich sterk voor het behoud van een voetpad langs de Hollandse IJssel in Stolwijkersluis bij Gouda, tussen de Oude Brugweg en de nieuwe Haastrechtse Brug. De werkgroep zet zich al zo'n tien jaar in voor de kwaliteit van de zuidelijke stadsrand in Gouda.

Het voetpad is een korte en veel gebruikte verbinding tussen Stolwijkersluis en de Goudse binnenstad. Vroeger waren er meerdere verbindingen, maar na de bouw van het transformatorstation in 1957 maakte iedereen gebruik van de strook grond langs het water. Het is een prettig alternatief voor de drukke route langs de rotonde.

De eerste twee eigenaren hebben het gebruik altijd gedoogd. De nieuwe eigenaar Wijngo wil het afsluiten. In 1996 heeft de gemeente bij de herziening van het bestemmingsplan Zuidelijk IJsselfront al erkend dat er een bepaald gewoonterecht was ontstaan. Zij wilde het precieze verloop van het pad evenwel niet vastleggen in het bestemmingsplan. De reden: het was niet opgenomen in de wegenlegger.

Op een vriendelijk verzoek van de werkgroep om af te zien van afsluiting heeft de nieuwe eigenaar negatief geantwoord. Sterker nog, het is inmiddels weggebuldoerd.

Hans du Pré van de werkgroep wil het nu op een andere manier proberen: via de kantonrechter, met een beroep op de Wegenwet. Volgens deze wet kan openbaarheid van een weg op twee manieren totstandkomen: doordat de weg daartoe bestemd wordt en door verjaring. Wil je de openbaarheid via verjaring kunnen claimen, dan moet je kunnen bewijzen dat het pad dertig jaar lang gebruikt is als verbinding: als voetpad dus. Als er maar één dag een bordje heeft gestaan met art. 461 Wetboek van Strafrecht, heb je de zaak in feite al verloren.

Du Pré zoekt nu mensen die bekend zijn in Stolwijkersluis. En die willen verklaren dat er nooit zo'n bordje heeft gestaan. Verscheidene mensen hebben al verklaard het paadje in de afgelopen dertig jaar meermalen te hebben gebruikt. Eentje gaf aan dat er net na de bouw van de nieuwe brug, dat was in 1954, een art. 461-bordje heeft gestaan. Maar later heeft het er niet meer gestaan. Zwart op wit staat al dat er van 1955 tot 1967 in elk geval geen bordje was. Wordt ongetwijfeld vervolgd. TeVoet wil het initiatief ondersteunen.

Hans du Pré van de werkgroep Gouda↔Krimpenerwaard is te bereiken op tel. 0182-529326 of via dupree@xs4all.nl.

Wegenwet is trekken aan een dood paard. En waar het gaat om het ontwikkelen van nieuwe paden en het in stand houden van wandelroutes en netwerken is de Wegenwet, in welke vorm dan ook, al helemaal niet bruikbaar. Beter kan volgens TeVoet worden ingezet op de ontwikkeling van provinciale wandelpadenplannen. Met daaraan gekoppeld andere instrumenten als medegebruiksregelingen, groene diensten en onteigeningsstitels. En provinciale uitvoeringsapparaten met meerjarenbegrotingen.

TeVoet heeft als aanzet hiervoor bij de politieke partijen op provinciaal niveau aandacht gevraagd voor het opnemen van een provinciaal wandelpadenplan in hun verkiezingsprogramma (zie elders in dit nummer).

Twee signalen verkeerd

Het is uitermate te betreuren dat de politiek door verdeeldheid in de wandellobby met twee verschillende signalen wordt geconfronteerd. Die weet het dan ook niet meer. Jammer dat er geen afstemming tussen de verschillende organisaties die opkomen voor de belangen van de wandelaars, heeft kunnen plaatsvinden in het Wandelplatform, nu Nemo daar medio vorig jaar is uitgestapt. Ook jammer dat het Wandelplatform, als overkoepelende organisatie, wel naar aanleiding van de quick-scan heeft geconstateerd dat het geen energie meer wil inzetten op 'een Wegenwet die nauwelijks meer functioneert', maar tot nu toe op geen enkele manier energie steekt in 'de andere instrumenten' om zo effectief op te komen voor de belangen van de

Kort geding Westveense Kade

Wie heeft in de afgelopen 30 jaar over de Westveense Kade in de gemeente Nieuwkoop gelopen? En wil dat schriftelijk verklaren? Die vragen waren vorige maand actueel. Toen diende het kort geding van aanwonenden tegen de gemeente Nieuwkoop inzake de toegankelijkheid van deze graskade op de westoever van de Kromme Mijdrecht in de omgeving van de Noordse Buurt.

Volgens de wegenlegger (van de voormalige gemeente Wilnis) is het een openbare kade. Door hekken, draadversperringen, brandnetels en bramenstruiken was hij de afgelopen jaren wel moeilijk begaanbaar. In opdracht van de gemeenten in de Rijnstreek had Bureau Lopende Zaken de toegankelijkheid van de kade hersteld met overstapjes voor de Noordse Buurt. Aanwonenden willen het evenwel verhinderen.

De twee vragen kwamen ook bij TeVoet terecht. Enkele TeVoet-leden hadden er ook daadwerkelijk gelopen en wandelingen georganiseerd en wilden dat ook schriftelijk verklaren, zo bleek na wat heen en weer gebel en e-mailverkeer. TeVoet is benieuwd naar de uitspraak in het kort geding. Als die positief is (voor de wandelaar wel te verstaan), lijkt de strijd gestreden. De vraag of de gemeente bestuursdwang wil toepassen, lijkt op voorhand al bevestigend beantwoord te kunnen worden. Want de gemeente wilde het pad zelf in een route opnemen.

wandelaar. Belangenbehartiging is bij het Wandelplatform nog steeds een ondergeschoven kindje. Van een organisatie die belangenbehartiging als tweede bestaansreden heeft, mag je vijf jaar na de oprichting toch wel eens wat verwachten op dat gebied. Laat dat nu net een van de redenen zijn geweest van het opstappen van Nemo uit het Wandelplatform.

Even voor de goede orde

TeVoet wil de Wegenwet niet helemaal misskennen. In voorkomende gevallen kan wel degelijk met behulp van de wet en bijbehorende wegenleggers worden geprobeerd een oud pad weer open te krijgen; zie ook het kader over Stolwijkersluis en Westveense Kade. Ook kunnen de wegenleggers worden gebruikt als historische bron. Routemakers en anderen kunnen er zeker hun voordeel mee doen bij het in kaart brengen van cultuurhistorische verbindingen. Vandaar ook het pleidooi van TeVoet om, voordat het te laat is, een project te starten om met behulp van de wegenleggers een duidelijk beeld van de oude paden te krijgen.

Helemaal onbruikbaar is de Wegenwet dus niet. TeVoet ziet deze wet echter niet als hét instrument om op te komen voor de belangen van de voetpaden. Zij zal zich dan ook niet inzetten voor een betere Wegenwet. TeVoet zal zijn energie richten op 'de andere instrumenten'. Hopelijk in krachtdadige samenwerking met het Wandelplatform.

Jan Rijnsburger, voorzitter TeVoet

Wandelen op recept

Hooft wandelen eigenlijk niet thuis in het ziekenfondspakket? Die vraag werpt de KNBLO-Wandelsportorganisatie Nederland op. Misschien, oppert de nieuwe wandelsportbond, is wandelen wel een voordelig alternatief voor medicijngebruik. En minder geneesmiddelen slikken betekent minder ziektekosten. De zorgverzekeraars zouden dus best eens goedkoper uit kunnen zijn door wandelen te gaan vergoeden; in de eerste plaats de deskundige begeleiding door een wandelsportvereniging.

De bond heeft allerlei plannen vanaf 1 januari volgend jaar, als de fusie tussen KNBLO en Wandelsportbond Nederland definitief beklonken is. Maar onderzoek naar de mogelijkheid van wandelen in het verzekeringspakket krijgt hoge prioriteit, meldt een woordvoerder, vanwege de enthousiaste reacties in eigen kring op het voorstel. De bond wil snel gaan praten met zorgverzekeraars. Hoe vaak en hoe ver er gewandeld moet worden, daar valt nog niets over te zeggen. Ook worstelt de wandelsportbond nog met de vraag hoe te controleren valt of de wandelaars zich wel aan hun voorgescreven kilometers houden.

Het idee spreekt ook TeVoet aan. Misschien kunnen zorgverzekeraars voorzeningen sponsoren die het wandelen aangenamer maken, zoals overstapjes, bruggetjes en 'recht van overpad'. Als preventieve zorg. Want het maakt natuurlijk wel uit waar je wandelt, zeker als het voor je gezondheid is.

Bron: Trouw 1 maart 2003

Geen auto's meer op Oostvoornse Strand

Op aandringen van onder meer het Zuid-Hollands Landschap zal het Oostvoornse strand op korte termijn afgesloten worden voor auto's. Als tegenprestatie zullen er fietsroutes aangelegd worden door en langs de duinen. Er zal echter uitdrukkelijk naar gestreefd worden het fietsen en wandelen gescheiden te houden. Daartoe zijn in september de bestaande wandelroutes (5 stuks) aangepast en vernieuwd.

De met gekleurde paaltjes gemarkeerde routes zijn tussen de 2 en 4,5 km lang. Van elke route is een folder verschenen met interessante achtergrondinformatie en een duidelijk kaartje. Jammer is alleen dat een overzichtskaartje met alle routes ontbreekt. Dat maakt het niet eenvoudig de verschillende routes aan elkaar te koppelen. Als Natuurmonumenten te zijner tijd de wandel- en fietskaart van de Duinen van Voornse (1998) opnieuw uitbrengt, zal die mogelijkheid er hopelijk weer zijn.

De folders zijn verkrijgbaar bij het bezoekerscentrum 'Tenellapas' van het Zuid-Hollands Landschap, Duinstraat 12a in Rockanje. Openingstijden: nov-mrt op zaterdag en zondag van 13.00 tot 16.30 uur; apr-mei en sept-okt eveneens alleen in het weekend maar al vanaf 10.00 uur; jun-aug en tijdens vakanties, dagelijks 10.00-16.30 uur. Tussen half tien en half twee is het centrum telefonisch bereikbaar op 0181-483909.

Snode plannen met Kanaal Almelo-Nordhorn

Het Kanaal Almelo-Nordhorn loopt, zoals u direct al vermoedde, van Almelo naar Nordhorn in Duitsland. Bij zoiets eenvoudigs blijft het onbegrijpelijk waarom uw zontje maar onvoldoenden blijft scoren bij het vak dat tegenwoordig wereldoriëntatie heet, maar vroeger gewoon aardrijkskunde. Maar dat terzijde. Helaas hebben plannemakers het kanaal inmiddels ook ontdekt, voor de pleziervaart.

Het Kanaal Almelo-Nordhorn is gegraven in een tijd dat er hoge verwachtingen waren van een scheepvaartverbinding met Duitsland. Het kwam gereed in 1886, maar druk scheepvaartverkeer is uitgebleven. Het is al tientallen jaren niet meer gebruikt.

Omdat het kanaal de uitlopers van de Twentse stuwwallen doorsnijdt zijn er grote hoogteverschillen. Deze maken sluisen nodig. Maar daardoor ontstond ook een plantengroei die wel zeer bijzonder is. We vinden langs de hoge oevers gagel, heideanjer, eenbes, gentiaan en zelfs de in Nederland verder ontbrekende aarereprijs.

Langs beide oevers liggen over de volledige lengte van 25 km zandwegen, aan een kant voorzien van een halfverhard of (helaas) volledig verhard fietspad. Voor fietsers, wandelaars en vissers een oase van rust. Zowel het Twentepad als het Naoberpad en het Fabriquerspad lopen gedeeltelijk langs het Kanaal. Een ideale situatie zult u zeggen.

Helaas zijn er lieden die het plan hebben opgevat om dit kanaal bevaarbaar te maken voor de pleziervaart. Weg plantengroei, weg rust voor de visser, wandelaar en fietser. Maar wat moet je ook met rust. Actie, harde actie willen we toch in de toeristenindustrie? Omzet willen we! Aanlegsteigers, cafés, campings met disco. De jeugd wil ook wat, per slot van rekening. U bent toch ook jong geweest? En wat levert zo'n heideanjer nu eigenlijk op?

Maar is het wel zo leuk om zo'n doodlopend kanaal in te varen, en dus

ook weer terug te moeten langs dezelfde weg? En door de hoge oevers (die stuwwallen weet u nog?) is het uitzicht ook alleen maar gras. Want die gentianen hadden we immers al plat gelopen. Overnachten doen we in onze eigen boot, want die is al duur genoeg. Dan gaan we ook nog niet veel geld betalen voor een overnachting. Inkopen hebben we ook veel voordeliger thuis gedaan. Gooi die schuit maar vol.

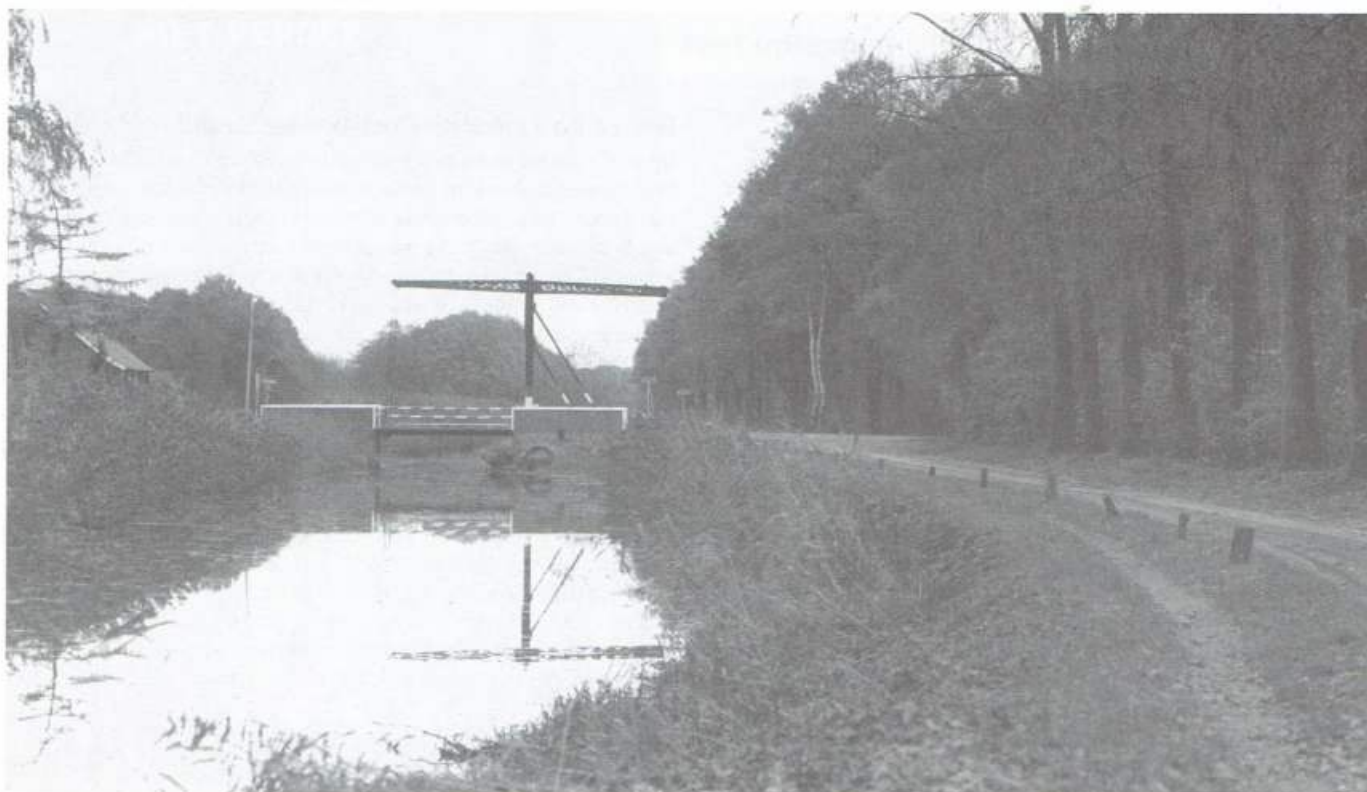
En heeft iemand er al eens over gedacht wat het kost om de vele dammen in het kanaal te vervangen door bruggen? En de drie overgebleven ophaalbruggen, functioneren die nog wel? Ze zijn al zo'n vijftig jaar niet meer gebruikt. Om over de stuw bij Reutum maar niet te praten.

Bij Fleringen liggen twee dammen onder de provinciale weg. Is het bevaarbaar maken wel zo'n goed idee, als ieder kwartier de nog te bouwen bruggen open moeten? En als het maar eens per week is, loont het dan de moeite wel? En is daar ook geen twee meter verval in het kanaal? Als we toch twee bruggen bouwen, kan er ook wel een sluisje bij. Maar is varen nog wel leuk met op iedere kilometer een brug? Om het vriendelijk te formuleren: een wel heel ondoordacht plan!

Zou het niet veel aardiger zijn de miljoenen te besteden aan een goede wandelinfrastructuur in Twente. Daar kunnen we nog wel wat geld voor gebruiken. Ook dat is een middel, een veel beter én een veel goedkoper middel, om dagjesmensen en recreanten, met hun bestedingen, naar de streek te krijgen. Zonder dat er kostbare natuur wordt vernietigd en zeldzame rust verstoord.

TeVoet en Wandelplatform: Actie, om dit bijzondere kanaal te behouden! Er gaat in elk geval een briefje uit naar de Regio Twente, de provincie Overijssel en het waterschap Regge en Dinkel met de boodschap 'Handen af van het Kanaal'.

Gé Westgeest

Via pontje, knuppeltjespad en bruggetje

Nieuwe wandelverbinding naar Bossche Broek

De vesting van Den Bosch wordt nog beter 'beleefbaar'. Vanuit het open Bossche Broek aan de zuidkant van de stad heb je een magnifiek zicht op de oude stad. Vanuit het centrum kon je eigenlijk maar op één manier in het Bossche Broek komen. Daar komt een tweede mogelijkheid bij. Daardoor ontstaat een nieuwe wandelroute langs de 'buiterrand' van de vestingwerken.

Zelf overvaren

Eind dit jaar is het zo ver. Dan kunnen wandelaars via een met de hand te bedienen pontje, een 'knuppeltjespad' en een bruggetje over de Vugterstuw van de Dommeldijk bij het gemaal in het Bossche Broek oversteken naar het Heetmanplein bij het PNEM-kantoor. Je staat dan dichtbij het station en de binnenstad. Ooit lag er een bruggetje tussen de Vugterweg en het gemaal aan de overkant van de Dommel. "We hebben eerst het idee gehad om opnieuw een vaste brug te maken, nu van het Vughtereiland naar de overkant. Maar het waterschap is daar niet zo'n voorstander van, omdat alles wat je in het water bouwt de waterafvoer kan belemmeren. Voor pijlers blijft vuil hangen", aldus gemeentelijk projectleider J. Mutsaers. Toen werd het idee voor een voetgangerspontje geboren. Te bedienen door de passagiers zelf.

Schiereiland wordt eiland

Het Vughtereiland bevindt zich onder de Vugterbrug. Het is nu nog een schiereilandje dat in de wintermaanden regelmatig onder water staat. Het is vermoedelijk een restant van een van de vroegere verdedigingswerken. Dit schiereilandje wordt een heus eiland doordat het waterschap De Dommel aan de zuidzijde een vispassage aanlegt. Het waterschap begint daar over enkele maanden aan. Het doet ook wat voorwerk voor de herinrichting. Mutsaers: "Het waterschap doet het grondwerk, maakt funderingen voor de steigers en kapt een aantal bomen".

Nieuwe wandelroute

Doel van het project is een nieuwe wandelroute te creëren voor mensen die vanaf het Bossche Broek de 'buiterrand' van de vestingwerken willen bekijken. Daarnaast moet de vesting ook voor verkeer vanaf de Vugterweg 'beleefbaar' worden. "Als je daar nu als automobilist of voetganger de stad in komt, lijkt het wel of je door een bos gaat! Pas halverwege de Vugterbrug zie je water. We willen daar het meeste opschot weghalen. Er blijven wat hazelaars, berkenboompjes en eiken staan." De nieuwe verbinding maakt niet alleen een aantrekkelijk rondje 'buitenom' mogelijk. Je kunt hem ook goed gebruiken om via de Dommeldijk richting Vught of St. Michielsgestel te lopen of een wat grotere ronde door het Bossche Broek te maken. Een welkome aanvulling.

Het sterkt TeVoet ook in zijn ideeën om de oude spoorlijn van het Halve Zolenlijntje richting Waalwijk als wandelpad in te richten (zie het vorige nummer van Lopend Vuur). Zeker met een tweede, meer zuidelijk gelegen passerelle over de sporen bij het PNEM-kantoor naar de binnenstad – daarvoor zijn vorig jaar de plannen ontvouwd – ontstaat een heel aantrekkelijke west-oost wandelverbinding bij Den Bosch.

Vughtereiland 'vochtig'

Over het Vughtereiland komt een 'knuppeltjespad' van houten palen. Dit leidt naar een wendeltrap waarover de wandelaar de Vugterbrug kan bereiken. Maar hij kan straks ook het

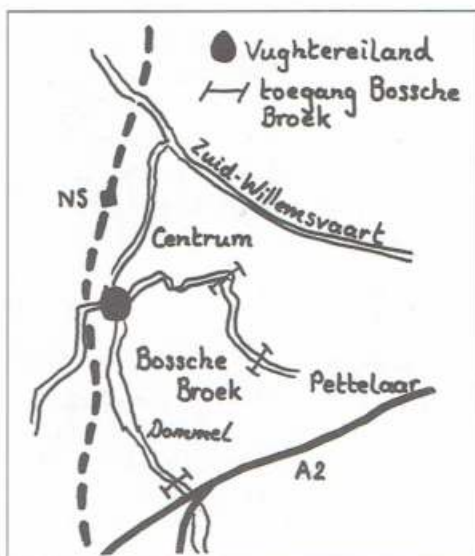
Gemaal (links), Vughtereiland (midden) en Vugterbrug (rechts)

Zicht op het Bossche Broek

eiland verlaten via de Vugterstuw. Op deze stuw komt een soort baileybrug. De wandelroute loopt volgens de plannen nog verder naar de Westwal, onder de Willemsbrug door. Mutsaers: "We willen het gebied 'vochtig' houden, dus niet aantrekkelijk om er te verblijven. We gaan ook wat grond afgraven, met name onder de brug, zodat het eilandje vaker onder water staat." Aan de westzijde van het eiland komt een dam die een bepaalde lokstroom veroorzaakt welke vissen naar de vispassage trekt. De dam is tevens aanleg- en uitstapplaats voor kanovaarders die de stuw willen passeren.

Petri van Asseldonk

Vincent van Gogh-wandelingen rond Zundert

'Daar in de hei was het zo mooi'

Dit jaar is het 150 jaar geleden dat Vincent van Gogh is geboren. Brabant en vooral zijn geboorteplaats Zundert – "O dat Zundert, de gedachte daaraan is soms te sterk" – hadden een speciale plaats in zijn hart. Van Gogh hield zich graag op in de natuur. Het gezin Van Gogh maakte lange wandelingen door 'beemd en veld'. In die tijd heel merkwaardig, tenminste in de ogen van dorpelingen en landlieden. De ouders wezen hun spruiten op al het schone en merkwaardige in het alledaagse, 'op een wolk met zilver omboord, een heerlijken zons- ondergang of een watervlak met donkeren dennen ommanteld'. TeVoet heeft in dit herdenkingsjaar twee wandelingen rond Zundert uitgezet.

'Laat u eens doorwaaien op de hei'

Meer dan de helft van Zundert bestond op de geboortedag van Vincent van Gogh, 30 maart 1853, uit woeste gronden met hier en daar bos. Op de hogere gronden lag hei met vennen en in de beekdalen verdwaalde men in het moeras, van bovenstrooms tot benedenstrooms aangeduid als dellen, krochten, goren en broeken. Het cultuurlandschap bestond uit rogge-, haver- en aardappelakkers op het droge land en wei- en hooiland langs de beken. In de tijd van Vincent veranderde dit landschap al. Hij zocht niet voor niets Drenthe op. Er werd steeds meer grond ontgonnen. De laatste tientallen jaren hebben de boomkwekerijen het Zundertse landschap een heel andere aanblik gegeven. Maar nog steeds is er veel natuur rond Zundert. In twee wandelingen gaan we in op de uitnodiging van Van Gogh zelf. Aan zijn broer Theo schreef hij november 1883: 'Toe kerel, kom mee schilderen op de hei, 't aardappelveldje, kom eens mee achter de ploeg en de schaapherder lopen – kom mee in 't vuur kijken – laat u eens doorwaaien door de storm die over de hei waait'. Eén wandeling zoekt vooral de hei op (19 km lang), de andere (ca. 25 km) doet de lagergelegen beekdalen aan.

De hei

Beide wandelingen vertrekken vanaf het Cultureel Centrum Van Gogh, Molenstraat 5a, schuin tegenover de Markt van Zundert. Naar de Markt lopen.

Op nummer 26 stond het geboortehuis van Vincent van Gogh. Een plaquette met een Phoenix herinnert eraan. Het geboortehuis is in 1903 afgebroken. Even verder (aan het Vincent van Goghplein) staat de hervormde kerk waar zijn vader preekte. Vincent heeft nog een jaar de dorpsschool bezocht, aan de zuidkant van het marktplein. Hij werd

van school gehaald – daar hij 'door den omgang met boerenjongens te ruw werd' – en kreeg les van een gouvernante thuis. Als elfjarige moest hij voor het eerst afscheid nemen van Zundert, toen hij naar kostschool in Zevenbergen werd gestuurd. Hij raakte er nog meer dan ervoor in zichzelf gekeerd. Zijn zus Lies schreef: 'In de vacaties was hij begonnen de eenzaamheid op te zoeken. Het dorp ontweek hij. Hij doolde liever rond, langs heg en steg'.

Ook wij zoeken zo snel mogelijk de velden op. Vanaf de Markt doorlopen in noordelijke richting. Bredaseweg, en bij het Nassauplein LA, richting Klein Zundert (Willem Passtoorsstraat). Eerste straat RA, Akkermolenweg.

De akkermolen dateert uit 1625. Het is een standerdmolen met open voet, het oudste type korenmolen. De molen wordt met de staart rond het pyramide onderstel naar de windrichting gedraaid. Tot september 1950 is hij in bedrijf geweest.

Schuur met rieten dak op nummer 13

Net vóór de akkermolen LA, onverhard pad naar de Kleine Beek. Over de brug pad vervolgen langs het huis en op verharde weg RA. Na 400 meter LA onverharde weg, Kerkhofstraat. Op driesprong rechts aanhouden, weg wordt voorbij huizen verhard. Op viersprong RD, nog steeds Kerkhofstraat.

Hier lag in vroeger tijden, vanaf 1100, het dorp Zundert. De naam Kerkhofstraat zegt genoeg. Zo af en toe worden nog knekels opgegraven. De boerderijen rondom dateren uit het begin van de twintigste eeuw. Vroeger hadden ze allemaal een rieten dak. Naarmate men meer te besteden had, werd het riet vervangen door pannen. Het landgoed Pannenhoeft, dat ook op deze wandeling wordt aangedaan, is genoemd naar een boerderij waarvan het dak met pannen gedekt was.

Aan het einde van de Kerkhofstraat RA, Raambergseweg. Na de boerderij met schuur die nog wel een rieten dak heeft (op nr. 13) LA onverhard pad langs solitaire boom. Op driesprong van onverharde paden opnieuw LA. Bij het huis LA over verharde Ettense Baan.

Klein Zundertse Heide

Na 200 meter RA onverharde weg over de Klein-Zundertse Heide, nu grotendeels landbouwgebied.

Door deze gebieden zwierf Vincent als jongeman vaak en lang rond, ook toen hij te Eten verbleef. In 1878 schreef hij aan zijn broer Theo: 'Toen wij des avonds terugreden van Zundert over de hei liepen Pa en ik een eind, de zon ging onder achter 't masthout en de avondlucht weerkaatste in de moerassen, de hei en het geele witte & grijze zand waren zo vol toon en stemming'. Na 1900 is de Klein Zunderstse Heide in cultuur gebracht. Even verderop op deze wandeling, in De Pannenhoeft, worden de moerassen en vennen weer in ere hersteld zoals De Flesch en De Bak. Na ca. 1,5 km aan het eind bij bosrand RA. Vervolgens eerste pad LA (rood-witte markering LAW).

Pannenhoeft

Op volgende kruising (recht voor je zie het open gebied met water van De Flesch) RA, onverharde weg met fietspad (Pannenhoeftweg). Eerste paadje LA door het bos, vlak achter elkaar twee hekjes door. Links zie je de vogelkijkt. Aan het einde opnieuw LA, een smal

pad. Je passeert drie vaartjes.

Deze watertjes zijn turfvaarten, in de 17e eeuw aangelegd om het gebied te verveen. Ze zorgden voor de ontwatering van het moeras en voor het transport van de turf. Op de terugweg voerden de turfschepen mest mee waarmee delen van het verveende land tot landbouwgrond konden worden ontgonnen. Het meeste afgegraven land bleef echter woest en ledig: uitgestrekte heidevelden en vennetjes. In de 19e eeuw zijn veel heidevelden weer bebost.

Dan krijg je aan je rechterhand het open gebied van de Lange Maten. Als ook links opnieuw bos komt, na 100 m LA, pad door het bos. Dit pad tot het einde aflopen en LA. Vóór het tweede bruggetje RA, pad aflopen tot verharde weg (Sprundelse Baan). Deze over 100 meter naar rechts volgen en LA over onverharde weg langs de akker naar boerderij Riggen. Vlak voor boerderij RA, bij bosrand RD en onverharde weg volgen.

Bocht naar links volgen (rechts zie je het trapistenklooster van de Witte Paters), bij bosrand even RA en bij de eerste mogelijkheid LA pad door het bos volgen. Direct weer RA en LA. Aan het einde, ongeveer 25 meter voor een turfvaartje, RA, even later door oud toegangspoortje tussen de rododendrons en RA langs het vaartje pad helemaal uitlopen tot aan Rucphenseweg.

De Moeren

Op het fietspad LA en na 100 meter RA tussen woning en schuur onverhard pad inslaan. Aan het einde LA, in de bocht RD over bruggetje, langs de achterzijde van huis De Moeren, tot je op de Moersebaan aankomt. Even LA. Aan je rechterhand is café In den Anker.

In dit huiskamercafé waan je je terug in

Het uit 1653 daterende café In den Anker

historische tijden. Dat Van Gogh het heeft gekend, spreekt voor zich. Het dateert al uit 1653. Het is genoemd naar een toenmalige brouwerij in Breda. Het interieur is nog origineel. Een brede schouw beheerst de hele gelagkamer. Er is nog een echte bedstee met oude deuren, een opgeklapte deur en een plafond met oude balken (op vrijdag gesloten).

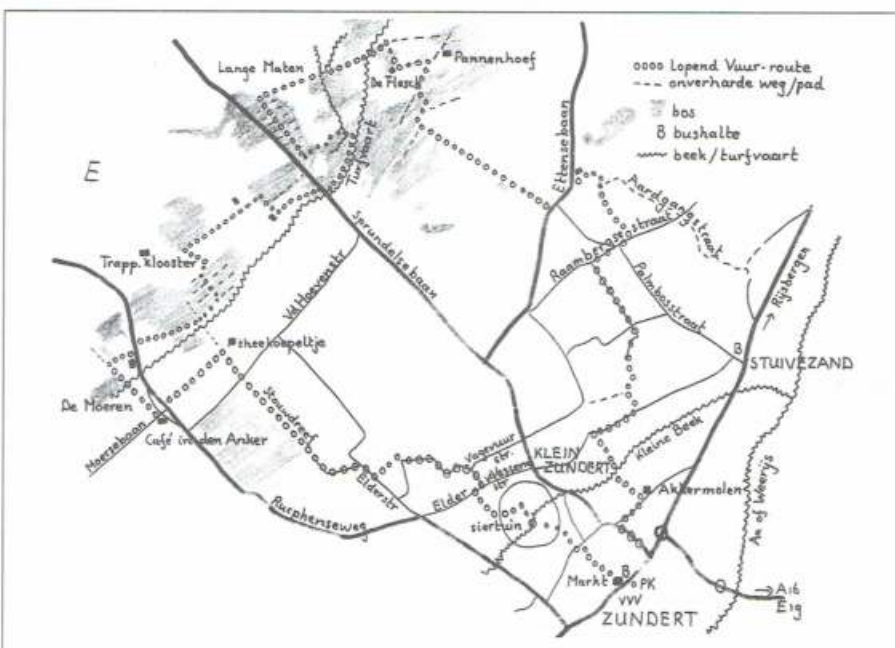
Vanaf café In den Anker kun je je wandeling moeiteloos uitbreiden richting Oude Buisse Heide. Heel aardig is een rondwandeling van Natuurmonumenten, de Koepelroute, zo genoemd omdat er drie theekepeltes in de route liggen, van landgoed De Moeren, van Wallsteijn en van de Oude Buisse Heide. In de laatste dronk de

schrijfster Henriëtte Roland Holst geregeld haar thee. Je hebt er nu een magnifiek uitzicht over een van de weinige stukken hei die nog over is op dit landgoed. De drie landgoederen stammen allemaal uit dezelfde periode. Eind 18e eeuw, begin 19e eeuw verlangde ook de burgerij naar een idyllisch verblijf op het platteland. Zij trokken zich met name in de zomer terug op deze landgoederen. Omdat veel families protestant waren had de dominee regelmatig contact met deze zomergasten. En ook Vincent kwam regelmatig in contact met hen. De landsvrouw van de Buisse Heide waardeerde Van Gogh in zijn betrokkenheid met de minder bedeelden in de maatschappij. Haar man en kunstenaar Richard Roland Holst prees het werk van

Theekepelte bij Wallstein

Vincent vanwege het onburgerlijke stramien en het karakter en de kracht die eruit straalden.

De route van Natuurmonumenten is 12 km lang, maar is ook wel wat in te korten. Als je hem helemaal loopt kom je ook nog langs 't Pannehûske, een sterk Belgisch ogend logement, daterend uit 1818. Eigendom van de Maatschappij van Welstand, een vereniging die 175 jaar geleden werd opgericht om met armoede bedreigde protestanten te ondersteunen. Het was oorspronkelijk de plek waar de turf werd verhandeld. Nu kun je er terecht voor een kop koffie of een afzakkertje zoals Vincent, in een wonschoon café.

Bij het café LA en na 50 meter, aan de voorzijde van De Moeren, over de ketting RA. Weg oversteken en ongeveer 100 meter voor het theekoepeltje RA, Stouwdreef. Deze helemaal tot het einde volgen, laatste stuk is verhard. Aan het einde RA, Eldertstraat. Na zo'n 100 meter (recht tegenover nr.1) LA graspad tussen twee woningen (nr. 4 en 2a). Aan het einde RA en bij verharde weg LA. Na vier haakse bochten, bij bordje Vagevuurstraat, RA en aan het einde (Pastoor Van Vessemstraat) opnieuw RA. Na 100 meter, tegenover nr. 52, smal paadje (met fietssporen) LA inslaan, na flauwe bocht langs rechterzijde heg lopen en bij beekje paadje naar links vervolgen.

Assortimentstuin

Aan het einde van de houtwal rechts aanhouden, door de assortimentstuin van de Zundertse boomkwekers, in de tuin een van de bruggetjes over de Kleine Beek over en richting Zundert lopen. (Voor je oriëntatie: de kerk van Klein Zundert, met het rode dak, aan je linkerhand houden.) Via een klinkerweggetje kom je uiteindelijk in de bebouwde kom van Zundert. Bij nr. 9 LA en na 100 meter weer RA, Katerstraat doorlopen tot je op de Markt aankomt.

In de Katerstraat zijn de huizen de afgelopen eeuw nauwelijks veranderd. Het zijn kleine, typische dorpshuisjes. De vriendjes van Vincent kwamen vooral uit de straten van het dorp; de boerenkinderen konden niet op de boerderij worden gemist.

De beekdalen

De tweede route doet de lager gelegen delen van Zundert aan. Het vertrek is opnieuw bij het Van Goghcentrum. Via het parkeerterrein erachter en een met een beukenhaag omzoomd paadje snellen ook wij naar de Aa of Weerij.

Van Vincents zuster Elisabeth – zij liet in 1923 een boek uitkomen 'Herinneringen

aan mijn broeder – weten we hoe hij er als zeventienjarige knaap op uit trok, naar het beekje. Het gaat om de Aa of Weerij. De tuin van het domineesgezin Van Gogh was door een hoge heg van de akkers gescheiden, 'een graanzee, letterlijk, slechts aan de gezichteinder afgebroken door een lichtgroene streep; daar lagen de beemden van een beekje doorsneden'. Via de achtertuin konden de kinderen Van Gogh daar zo naar toelopen; 'Hij was de kinderen voorbijgegaan zonder een woord, de tuinpoort uit, naar de beemden toe. Ja, hij ging naar de beek, de kinderen wisten het aan de flesch en het schepnetje dat hij bij zich droeg'. Enkele tientallen jaren geleden is het beekje rechtgetrokken tot een wat saaie watergang. Maar op een paar plaatsen zijn de draaikolken van weleer nog te zien.

Van de beekdalenroute is geen beschrijving gemaakt. Een heel praktische reden is: plaatsgebrek in deze toch al zo volle Lopend Vuur. De route voert ook over heel smalle en nauwelijks zichtbare paadjes, die zich eigenlijk niet goed laten beschrijven. En tenslotte zijn er enkele stukken (met stippeltjes op het kaartje aangegeven) waarvan niet uliem duidelijk is of wandelaars op prijs worden gesteld. Van één

pad is bekend dat het nog niet zo lang geleden is omgeploegd. "We krijgen er wel meer vragen over van verbaasde wandelaars", zegt een aanwonende. Ter geruststelling: de eerste stappen om te kijken hoe het precies zit, zijn inmiddels al gezet.

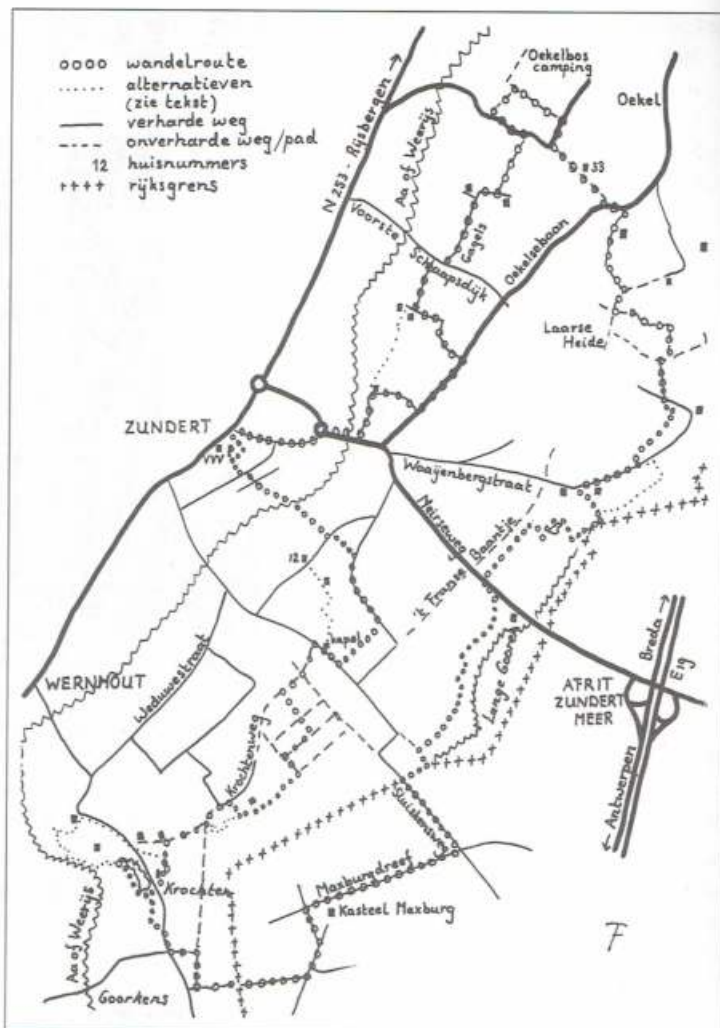
Maar wie niet schroomt om wat te zoeken, kan met het kaartje een aardig eind komen.

Bovendien organiseert TeVoet Brabant op tweede pinksterdag een wandeling door dit gebied; zie de activiteitenkalender achterin.

Harry Benschop

Van Gogh/Zundert praktisch

- Zundert is vanaf station Breda in een half uur goed bereikbaar met bus 115, uitstappen halte Markt. Deze bus rijdt minimaal één maal per uur, ook op zondag.
- Tegenover de Markt in Zundert bevindt zich het Van Goghcentrum/VVV, open vanaf 10.00 uur
- Alles over Van Gogh in Brabant vind je op www.vangoghinbrabant.nl: tentoonstellingen, kunstroutes, evenementen, concerten, markten en rondleidingen.
- Wie zelf wat wil dwalen rond Zundert kan best de topografische kaart 50A (schaal 1:25.000) aanschaffen. Beide Lopend Vuurroutes situeren zich op dit kaartblad.

Agrariërs akkoord met project 'Verre einders in Moerdijk'

Een aantal agrariërs in de polder Ruigenhil bij Willemstad is bereid om wandelaars over hun kavelpaden en akkerranden toe te laten. Daarmee kan deze polder aantrekkelijk worden voor wandelaars. Ook terreinen van Staatsbosbeheer worden erdoor ontsloten.

Groene diensten

De Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie ZLTO heeft het initiatief genomen voor de openlegging van de polder voor de wandelaar. Het idee achter de wandelpaden is om burgers meer te betrekken bij de agrarische sector. Agrarische werkzaamheden worden er beter door zichtbaar.

De standsorganisatie probeert met het initiatief ook invulling te geven aan het begrip 'groene diensten': agrariërs proberen niet alleen een inkomen te halen uit de landbouw maar ook uit natuur- en landschapsbeheer en recreatie. De agrariërs zouden voor een drie meter brede strook langs hun akkers 23 eurocent per vierkante meter krijgen, voor het openstellen van

kavelpaden de helft. Om de zekerheid te hebben dat de wandelpaden voor langere tijd gebruikt kunnen worden is een overeenkomst opgesteld. Uitgangspunt daarin is dat de grondgebruiker tien jaar lang zijn grond beschikbaar stelt.

Voor de betrokken agrariërs biedt het project het voordeel dat de teelt- en spuitvrije zones langs de watergangen op een alternatieve manier kunnen worden gebruikt.

Een acht door de polder

Door de polder – deze ligt in het noordwesten van Brabant, meer exact tussen Willemstad, Fijnaart en Klundert in de gemeente Moerdijk – is een route in de vorm van een acht ontwor-

pen. Deze is zo'n 14 km lang, ruim de helft gaat over onverharde kavelpaden, erven, langs akkerranden en langs watergangen. Twee boeren uit de polder hebben hun collega's benaderd met het verzoek om mee te doen. Alles leek tot voor kort goed te gaan. De betreffende agrariërs hadden ermee ingestemd dat wandelaars over hun land zouden lopen. Voor de regionale krant BN/DeStem was het al een voldongen feit. Helaas haakte op het laatste moment één van de subsidiegevers af.

Even afwachten

"Het is nu niet opportuun om er veel aandacht aan te besteden", zegt adviseur gebiedsgerichte vernieuwing Ienke Koekkoek van het ZLTO-bureau in Etten-Leur. Hij is de projectleider van het wandelproject in de polder Ruigenhil. TeVoet hoopt dat dat snel verandert. Op papier zien de plannen er aantrekkelijk uit. De polder, tot nu toe alleen toegankelijk over verharde wegen, zou op een aardige manier worden opgelegd voor de wandelaar. Daarvoor wordt handig gebruik gemaakt van enkele voormalige krekende die nog door de verder met rechte wegen verkavelde polder kronkelen. En enkele gebieden van Staatsbosbeheer worden erdoor bereikbaar.

Ecologische verbindingzones

Volgens Koekkoek leende de polder Ruigenhil zich voor het wandelproject omdat diverse ecologische verbindingzones in het gebied als wens zijn aangegeven. Realisering van deze zones is ook als neven doel van het project neergezet. Het idee van de initiatiefnemers is de wandelpaden integraal met de ecologische verbindingzones te realiseren: waar liggen de mogelijkheden voor beide? De uitvoering zou weer wel afzonderlijk moeten kunnen worden opgepakt.

Opmaat

Laten we ervan uitgaan dat we nog dit jaar de 'openstelling' van de polder Ruigenhil in Lopend Vuur kunnen aankondigen, zodat de wandelaar kan genieten van de 'verre einders in Moerdijk'. Te meer omdat het project heel goed de opmaat zou kunnen vormen voor vergelijkbare projecten in het Land van Heusden en Altena (zie kader) en het kleigebied in West-Brabant. Dat laatste zou bijvoorbeeld het Floris V-pad tussen Willemstad en Steenbergse wel eens ten goede kunnen komen.

Els Bakker

In Land van Heusden en Altena

Actief randenbeheer biedt wandelmogelijkheden

Landbouworganisatie ZLTO Altena Biesbosch maakt serieus werk van het idee om aan de randen van bepaalde landbouwakkers, langs de slootkant, wandelpaden aan te leggen. Zeker in combinatie met het project 'actief randenbeheer' lijkt dat kansen te bieden. Een projectgroep bestudeert nu het plan, om te kijken of het haalbaar is.

'Actief randenbeheer' is een project van het waterschap. Het houdt in dat boeren bufferstroken aanleggen tussen de teeltgewassen op het land, en de sloot. Op die stroken mogen geen mest of gewasbeschermingsmiddelen terechtkomen. De bedoeling is dat het water daardoor schoner wordt. Vandaar dat deelnemende agrariërs een financiële vergoeding krijgen. Het project is vorig jaar juni van start gegaan. De animo onder boeren in het Land van Heusden en Altena blijkt groot; meer dan vijftig agrariërs doen mee aan het project 'actief randenbeheer'. Zij zijn goed voor zo'n 105 kilometer stroken langs sloten. 'Randenbeheer' gebeurt op vrijwillige basis, in tegenstelling tot de spuitvrije zones die agrariërs verplicht zijn aan te houden. Bij randenbeheer wordt een strook van drie meter niet ingezaaid met gewassen, terwijl de teeltvrije zone maar 1,50 meter is, afhankelijk van het gewas.

Bij een aantal agrariërs is het idee geboren 'akkerrandenbeheer' te combineren met de aanleg van wandelpaden. Zij hebben bij het bestuur van ZLTO Altena Biesbosch aangeklopt en die heeft het nu voorgelegd aan de specialisten van de provinciale ZLTO in Tilburg. "We zitten nog maar in een beginstadium", stelt R. de Graaf uit Nieuwendijk. Ze is voorzitter van ZLTO Altena Biesbosch. "Als we verder gaan met het plan, zullen we verder met allerlei mensen en instanties om tafel moeten om de plannen concreet te kunnen maken." De Graaf ziet op zich best mogelijkheden om de aanleg van wandelpaden langs de randen van akkers in te passen in andere ontwikkelingen in de regio. Zo zijn er plannen om alle forten en sluizen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (van Muiden tot Werkendam) via wandelroutes met elkaar te verbinden. De stroken langs de akkers van agrariërs lenen zich daar op het eerste gezicht prima voor. Met het waterschap wordt overlegd om ook de nieuw aan te leggen ecologische verbindingzones bij het plan te betrekken. "Misschien kunnen de wandelpaden ook gecombineerd worden met bedrijfsbezoeken, kunnen oude boerderijen worden ingepast; of kunnen langs de route informatiepanelen komen over het gebied of de gewassen die op de akkers staan," aldus De Graaf. Volgens De Graaf is er overigens nog een lange weg te gaan. "En veel zal afhangen van de financiële vergoedingen die er voor de agrariërs tegenover staan."

Bron: BN/DeStem 1 februari 2003

Over een jaar lopen over een historisch wandelpad?

In Noordoost-Friesland zou deze vraag wel eens bevestigend beantwoord kunnen worden. Landschapsbeheer Friesland spant zich er in elk geval voor in. Maar heeft daar wel de hulp van (oude) streekbewoners voor nodig. Geld lijkt niet zozeer het probleem.

Folder

'Ook in uw streek zijn paden verdwenen, misschien het oude schoolpad naar het dorp, het pad naar de kerk of de trekweg. Weet u waar het pad vroeger lag? Zou het niet heel erg mooi zijn om dat pad weer in ere te herstellen? Uw streek zou er op deze manier een prachtig wandelpad bij krijgen.' Zo probeert Landschapsbeheer Friesland streekbewoners in Noordoost-Friesland te interesseren om zich in te zetten voor het in ere herstellen van historische paden.

Een folder met deze tekst is ruim verspreid in de streek, met name onder de verenigingen van dorpsbelang in de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Dongeradeel, Ferwerderadeel en Kollumerland.

25 Werkgroepen

Afgelopen jaren werd de provincie Fryslân meermalen geconfronteerd met ideeën van streekbewoners die 'iets met oude of verdwenen paden wilden'. Vanuit een historisch besef of vanuit de behoefte om te wandelen.

Die ideeën kwamen binnen bij de vijf loketten voor plattelandsvernieuwing die de provincie rijk is. Het loket in Anjum, officieel het bureau Plattelânsprojecten noordoost, heeft Landschapsbeheer Friesland verzocht de draad eens op te pakken en te bekijken hoeveel belangstelling er daadwerkelijk is.

"Op dit moment zijn 25 werkgroepen in de regio met het idee bezig", vertelt Hans Beens, projectleider bij Landschapsbeheer. "Het varieert van een wandelpad rond het dorp waar men ook met rollator overheen moet kunnen, tot het herstel van oude kerk- en schoolpaden in het buitengebied."

Begeleiding

Het project zit nu in de inventariserende fase: kijken hoeveel belangstelling er is. Beens:

"Sommige werkgroepen zijn al een heel eind, andere moeten nog echt aan de slag. Landschapsbeheer is er dan voor om hen te begeleiden. Hoe pakken we het beet, hoe krijgen we er een begin aan?" Ontzettend leuk werk vindt Hans Beens het. Hij verwacht dat

bij een groot deel van de werkgroepen het werk uiteindelijk resulteert in het herstel van een historisch pad.

Plannen die realiseerbaar lijken, worden dit voorjaar voor een subsidie aangemeld bij het provinciale loket in Anjum. Dan kan de daadwerkelijke uitvoering ter hand worden genomen. Deze subsidie wordt voor elk plan afzonderlijk aangevraagd, zodat de voortgang bij het ene pad een ander project niet in de wielen rijdt.

Appèl op streekbewoners

Landschapsbeheer Friesland beseft dat het moeilijk is verdwenen paden terug te vinden. Vandaar het appèl – met succes mag je wel zeggen – op de streekbewoners: 'Alleen het zoeken naar informatie is al leuk om te doen. Probeer ook anderen enthousiast te maken.

Kent u mensen met historische kennis? Dorpsgenoten die goed kunnen organiseren? Betrek de inwoners van het dorp zo veel mogelijk bij het project!

Die betrokkenheid is volgens Beens ook van groot belang om op een later tijdstip in de uitvoerende fase met grondeigenaren te gaan praten. "Het spreekt veel meer aan als er een afvaardiging uit het dorp langs komt dan een vreemde." Daarom worden de plannen ook

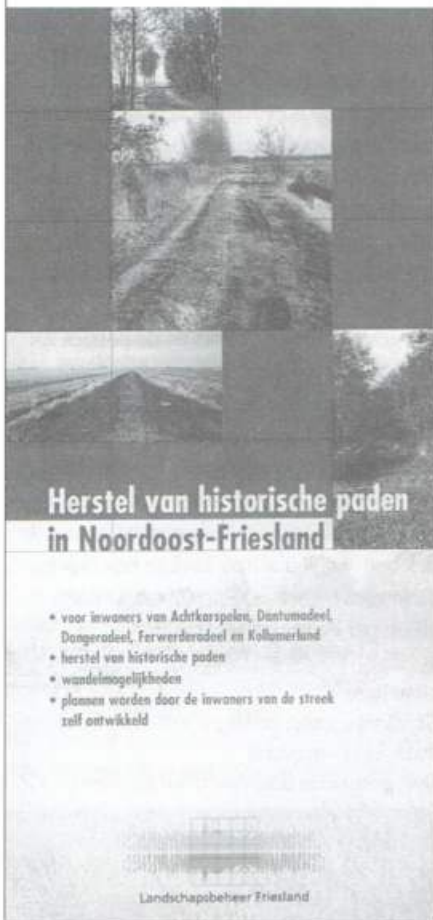

Er is veel verdwenen.....

Kerkpaden, halewegen, lijkwegen, hooiwegen, ossengangen, postwegen, schouwpaden, veedriften, koningswegen, tiendwegen, heerwegen, knuppelpaden, trambanen, trekwegen, schoolpaden, doodwegen, hessenwegen, marktwegen.....

Vraag oude dorpsbewoners ook eens naar verdwenen paden. Hoe liep men vroeger naar school? Waar liep men langs naar de kerk in het dorp verderop? Zijn er oude ansichtkaarten of heeft iemand nog oude foto's waarop het pad te zien is?

Uit folder: Herstel van historische paden in Noordoost-Friesland

niet achter het bureau en de tekentafel ontwikkeld.

Over hoe die contacten daadwerkelijk gaan uitpakken, of het resultaat gaat opleveren, durft Beens nog niet veel te zeggen. "Het is nieuw, we moeten het maar eens proberen."

Veel enthousiasme

Bij de Friese overheden bestaat veel enthousiasme voor het project. Voor het voorbereiden-de deel, de inventarisatie, is er uit vier fondsen geput, van de provincie, van de betrokken gemeenten en Europees geld. In totaal is met dit deel van het project een kleine 30.000 euro gemoeid. In de uitvoerende fase zal een

beroep worden gedaan op dezelfde fondsen. Het 'loket in Anjum' zorgt voor de coördinatie. Misschien nog wel belangrijker is dat de provincie financieel garant staat als een project waarvoor wel een voorbereidingssubsidie is toegekend uiteindelijk toch niet in een uitvoerende fase terechtkomt. Bij één van de fondsen zou dat een probleem kunnen opleveren. "Als dat het enthousiasme niet tekent, dan weet ik het ook niet meer", zegt Beens. Ook kan de voorbereidende fase langer duren dan eerst voorzien om zoveel mogelijk projecten 'er uit te krijgen'. En men denkt aan opschaling naar de hele provincie.

Onverhard of twee klinkers

Het herstel moet niet resulteren in betonnen baantjes", stelt Beens resoluut. "Ons uitgangspunt is dat de herstelde paden onverhard blijven. Of dat het een paadje wordt van twee klinkers breed." Voor dat laatste valt in de Friese klei zeker wat te zeggen. "Je moet er 'een beetje net' overheen kunnen. Ook vroeger zorgde men daar als het enigszins kon voor". Beens vertelt vervolgens een smakelijk verhaal over kerkgangers die zich vroeger moesten verkleden in de bosjes voor de kerk. "Dat maakt het werken aan dit project zo aardig".

Losse eindjes

Het project 'Herstel historische paden in Noordoost-Friesland' zal niet direct leiden tot een wandelnetwerk in de regio. Beens: "Vooralsnog zal het gaan om losse eindjes". In een vervolgfase wil Landschapsbeheer wel degelijk kijken in hoeverre die losse eindjes aaneen geknoopt kunnen worden tot een netwerk. Daarbij heeft combinatie met andere projecten van Landschapsbeheer, zoals het herstel van oude kerkhoven, alle aandacht. "Het maakt het lopen over de paden nog interessanter."

Hij betreurt het dat het Wandelplatform niet echt geïnteresseerd is in het project. "Je zou toch verwachten dat men in Amersfoort ook belang heeft

bij het totstandkomen van dergelijke wandelnetwerken". Misschien moeten de vrijwilligers van TeVoet die leemte maar opvullen. Hans Beens wil dat contact wel aan.

Jaagpaden

Ook zonder netwerk blijft het project niet steken in enkele korte paden. Beens noemt twee voorbeelden van langere verbindingen. "Herstel van het jaagpad langs het riviertje de Paesens levert een mooi verbinding op. Dit stroomt van Dokkum naar de Waddenzee. Hemelsbreed zo'n 10 kilometer. Maar met alle meanders is het langs het stroompje zeker het dubbele." Een andere mogelijkheid doet zich voor op de grens met Groningen. Daar stroomt de Lauwers. "Ook dat levert voor wandelaars een mooi traject op."

Willem de Haan en Harry Benschop

Voor meer informatie: Landschapsbeheer Friesland, Hans Beens, tel. 0512-383800

Diverse aanknopingspunten om politieke partijen te benaderen

Verkiezingsprogramma's op wandelen doorgelicht

Afgelopen najaar heeft TeVoet de politieke partijen op provinciaal niveau benaderd om in hun verkiezingsprogramma's aandacht te besteden aan (de wensen van) de wandelaar. Concreet is gevraagd 'het opstellen van een wandelplan' in het programma op te nemen. De eerste contacten waren positief, schreven we in december. Tijd om de balans eens op te maken.

Nieuwe werkwijze

Op 11 maart zijn de provinciale statenverkiezingen geweest. De zetelverdeling in Provinciale Staten is bekend. Binnenkort weten we welke partijen de 'regeerploeg' gaan vormen. Ook de beleidsprogramma's zullen dan bekend zijn. Als daar iets in staat dat ten goede komt aan de belangen van de wandelaar, is het helemaal mooi. Toch kijken we nog even terug op hetgeen de partijen in hun verkiezingsprogramma hebben opgeschreven. Niet onbelangrijk, ook niet een maand na de verkiezingen. Zeker niet in het licht van het zogenoemde dualistische systeem, dat na de verkiezingen zijn intrede heeft gedaan bij de provincies.

Die vernieuwde werkwijze houdt in dat Provinciale Staten (de staten) en gedeputeerde Staten (het college) elk hun eigen positie en takenpakket hebben. Een gedeputeerde is niet langer tegelijk statenlid. Hij stemt in de statenvergaderingen niet langer mee over zijn eigen voorstellen en hoeft zijn eigen besluiten ook niet meer te controleren als statenlid. De gedeputeerde hoeft ook niet persé gerecruteerd te worden uit de kandidatenlijst van een politieke partij. Door al deze maatregelen ontstaat meer afstand tussen de staten en het college en kunnen inhoudelijke argumenten de doorslag geven.

Aan de andere kant besteden de rechtstreeks gekozen statenleden meer aandacht aan het controleren van Gedeputeerde Staten. Zij bepalen ook zelf het beleid, en geven aan welke doelstellingen moeten worden gehaald. Bijvoorbeeld aan welke eisen een goed regionaal openbaar vervoer moet voldoen of aan welke eisen een goed wandel- of fietsnetwerk

moet voldoen. Drie voorbeelden ook die precies aangeven waar de provincies zich mee (moeten) bezighouden.

De statenleden zullen zich in het duale systeem ook sterker richten op de burgers. Meer voeling houden met wat er in de (provinciale) samenleving leeft. Daar liggen ook de aangrijpingspunten voor belangenorganisaties als TeVoet. Meer dan voorheen zullen de politieke partijen en de gekozen statenleden open staan voor onze (en andermans) ideeën. Voor ons gesprek met hen is het dan goed te weten hoe zij, in hun verkiezingsprogramma, 'tegenover de wandelaar' staan.

De programma's

'Het opstellen van een wandelplan of wandelbeleid', de vraag van TeVoet afgelopen najaar, komen we in deze bewoordingen slechts enkele malen tegen. Maar zeker in de helft van alle verkiezingsprogramma's wordt wel op de een of andere manier – in positieve zin! – aandacht besteed aan de recreatieve infrastructuur voor de wandelaar.

Wat opvalt is dat dezelfde partijen er in verschillende provincies andere opvattingen op na houden. Met andere woorden het CDA in Groningen kan er heel anders over denken dan het CDA in Brabant. Vanzelfsprekend kunnen regionale verschillen daaraan ten grondslag liggen. Maar ronduit jammer (en voor TeVoet ook wat onbegrijpelijk) is dat GroenLinks in een aantal provincies op geen enkele manier ingaat op de voorzieningen voor de wandelaar, terwijl deze partij landelijk een duidelijke lijn heeft: 1000 km meer voetpad (zie Lopend Vuur van februari). Lichtpuntje is dat enkele GroenLinks-kamerleden elk voor een landsdeel aanspreekbaar zijn op het onderwerp wandelen. Wie we voor een eerste gesprek moeten hebben, is dan niet meer zo moeilijk.

Uitbreiding van wandelmogelijkheden, een wandelnetwerk tot stand brengen, verbindingen vanuit de stad naar de omliggende recreatiegebieden creëren, het herstel van kerkepaden. Dit soort beloften komen we in veel programma's tegen. Soms tegen een economische achtergrond (bevorderen van recreatie en toerisme in de regio), soms om de burger te laten genieten van het landschap en de natuur, maar

ook als verrijking van het landschap. Het woordje 'onverhard' kwamen we overigens maar één keer tegen, en dan nog tussen haakjes. Wel veel beloften over fietspaden. Dus niet vreemd staan kijken als door de politiek ineens gepleit wordt voor het verharden van aantrekkelijke wandelpadjes tot een fietspad. Overhaupt wordt over de gewenste kwaliteit van wandelpaden – 'onverhard' is maar een van de criteria – niet in de partijprogramma's gerept. Een mooie ingang om eens verder te praten, dunkt ons.

Een laatste opmerking nog over de ideeën van de partijen over de openstelling (o.a. voor de wandelaar) van natuurgebieden. Voor wat (subsidie aan terreinbeheerders) hoort wat (openstelling) is een aantal keer de gedachtegang, een goede bereikbaarheid voor de wandelaar van deze gebieden (meerdere toegangen?) konden we eveneens optekenen, maar ook beperkte toegankelijkheid en slechte bereikbaarheid.

Het gesprek tussen TeVoet en de politiek zal vooral in de provincie moeten plaatsvinden. Vandaar dat hieronder per provincie én per partij heel kort wordt opgesomd wat er in de verkiezingsprogramma's over het wandelen te vinden was. Wie geïnteresseerd is in een uitgebreidere beschrijving en de context waarin de beloften zijn geplaatst, kan deze beschrijving aanvragen bij het secretariaat van TeVoet, alleen per e-mail info@tevoet.nl.

Groningen

GL: nieuwe wandelpaden en verbeteren bestaande
PvdA: meer voetpaden
D66: grote delen landbouwareaal inrichten voor natuurgebonden vormen van recreatie als wandelen
CDA: toegankelijkheid en 'medegebruik' natuurgebieden

Fryslân

CDA: uitbreiden wandelroutes, openstellen natuur en landschap voor wandelaar
VVD: meer aandacht voor herstel paden
PvdA: herstel oevers en kaden, ook voor recreatie

Drenthe

VVD: natuurterreinen toegankelijk én ontsloten door wandelpaden
GL: meer wandelpaden
D66: wandelpadennetwerk uitbreiden

Overijssel

CDA/CU: landschaps- en natuurgebieden bereikbaar en toegankelijk
PvdA: meer wandelpaden en lange-afstandsroutes, incl. verblijfsrecreatieve mogelijkheden
CU: bevorderen provinciale wandelroutes

Bestuursleden gezocht

Twee bestuursfuncties vallen dit jaar vacant: van secretaris Eeffien Huizing en penningmeester Sylvia Borg. Sylvia is niet herkiesbaar, Eeffien wel (voor een laatste periode van drie jaar), maar zij heeft te kennen gegeven dat zij zich na zes jaar terugtrekt als secretaris. Op de komende Algemene Leden Vergadering – deze wordt zaterdag 14 juni a.s. gehouden in Den Bosch – moeten beide functies worden ingevuld. Leden die belangstelling hebben voor deze bestuursfuncties kunnen het best contact opnemen met Jan Rijsburger, de voorzitter van TeVoet, tel. 010-2489174.

De functie van penningmeester neemt enkele uren per maand in beslag. Alleen voor het

maken van het financieel jaarverslag zal iets meer inzet nodig zijn.

De secretaris is het eerste aanspreekpunt van de vereniging. Veel correspondentie verloopt tegenwoordig via de e-mail. Bovendien draagt de secretaris zorg voor de verslaglegging van de bestuursvergaderingen en de ALV.

Geschatte tijdsinzet is ongeveer één à twee dagdelen per week.

Het bestuur van TeVoet vergadert ongeveer 7 keer per jaar, in de avonduren, momenteel in Woerden.

Verzending februari-nummer

Door problemen met de verzending (de aanvraag voor een nieuw TPG-nummer en alles wat daarbij hoort) is het februari-nummer van Lopend Vuur pas begin maart bij de leden in de bus gevallen, veel later dan gepland. Deze problemen zijn inmiddels opgelost, zodat niets een tijdige verzending meer in de weg staat. Je kunt Lopend Vuur in de eerste helft van februari, april, juni, september en november verwachten. De deadline voor het inzenden van kopij is steeds vóór de eerste van de aan de verschijning voorafgaande maand, dus 1 januari, 1 maart enz.

SP: versterking toeristische infrastructuur, maar niet in ruim gebied rond natuurgebieden

Gelderland

VVD: aan de slag met dekkend geheel aan wandelpaden om toerist waar voor zijn geld te geven

D66: bij dorpen/steden voldoende ruimte voor wandelen

GL: mil. oefenterreinen als natuur- en recreatiegebied beheren

Flevoland

CDA: bevorderen aanleg, gebruik en onderhoud recreatieve wandelwegen

PvdA: recreatief medegebruik dijken, wandelen langs schouwpaden

CU: opstellen wandelpadenplan

D66: pleidooi voor een kilometers brede ecologische zone van Oostvaardersplassen naar Veluwe

voor dieren én fietsers/wandelaars

Leefbaar Flevoland: wandelroutes onder de aandacht brengen

Utrecht

VVD: aandacht voor roustructuren in landelijk gebied

PvdA/CU/GL: netwerk ontwikkelen en ontbrekende schakels in wandelpadennetwerk Utrecht z.s.m. opvullen

SP: actieve rol voor provincie voor ontwikkelen wandelpaden

VVD: aan subsidie voor natuur en landschap voorwaarde toegankelijkheid verbinden

Leefbaar Utrecht: defensierterreinen herbestemmen voor recreatie en natuur

Noord-Holland

CDA/D66: wandelpadennetwerk verder uitbreiden

GL: meer wandelpaden

VVD: combinatie natuur met recreatie en agrarisch gebruik met oog op duurzame natuurontwikkeling

Zuid-Holland

PvdA: nieuwe wandelpaden (recreatie dicht bij huis), agrarisch landschap meer openbaar toegankelijk onderzoek heropening historische onverharde kerk- en voetpaden

CDA/GL: wandelverbindingen vanuit stad naar recreatiegebieden

SP: aanleg meer wandelpaden

VVD: extensieve recreatie in aantal met name

genoemde gebieden zoals Groen-Blauwe Slinger, waarbij natuur bij belangenafweging op eerste plaats komt

D66: toegankelijkheid buitengebied verbeteren door uitbreiding wandelpaden tot samenhangend netwerk

Zeeland

PvdA: samenhangend netwerk van (onverharde) wandelpaden; wandelaars door natuurgebieden

SGP: herstel oude kerkepaden

CDA: stimuleren aanleg wandelroutes

Noord-Brabant

PvdA: ontwikkelen wandelbeleid i.s.m. gemeenten

SP: investeren in wandelpaden (in kader revitalisering platteland)

GL: netwerk voetpaden uitbreiden en barrières opheffen

CU: natuurgebieden toegankelijk

CDA: kwetsbare natuurgebieden koesteren door slechte bereikbaarheid en beperkte toegankelijkheid

Limburg

D66: opstellen wandelplan; samenhangend netwerk wandelpaden ontwikkelen én behouden

CDA: bevorderen openstelling natuurgebieden

Eeffien Huizing en Harry Benschop

Snel over en onder het water

We besteden aandacht aan een belangrijke gebeurtenis onder water, te weten de op 14 maart geopende toltunnel onder de Westerschelde en aan een snelle heen en weer over het water in Genemuiden. De twee onderwerpen zijn van betekenis voor wandelaars en fietsers.

Onder de Westerschelde

Eindelijk was het dan zover! De vlaggen gingen uit in Zeeland. En terecht! Op 14 maart opende Koningin Beatrix de nieuwe Westerscheldetunnel van Zeeuwsch-Vlaanderen naar Zuid-Beveland. Een hoogtepunt voor heel Zeeland. Er is echter een schaduwzijde: de hoge tarieven voor tol en veer. Van ingrijpende betekenis is bovendien dat het veer *Kruiningen - Perkpolder* uit de vaart is genomen. Voor dit veer is het doek gevallen. Gelukkig komen er wel snelbussen, te weten van Terneuzen naar Goes en van Terneuzen naar Middelburg. In de lagevloer-autobussen is plaats voor 3 fietsen.

Maar er gebeurt meer. Vanaf diezelfde datum is het veer *Vlissingen-Breskens* uitsluitend te gebruiken door voetgangers, fietsers, enz. Tot in 2004 wordt nog gevaren met de huidige boten, de Koningin Beatrix en de Prins Johan Friso. Twee nieuwe Swath-catamarans zijn in aanbouw. De BBA - Fast Ferries (Connexgroep) is de exploitant. Er is een uur-dienst. Van mei tot en met september wordt er overdag elk half uur gevaren, ook in de weekenden. Bovendien is er het hele jaar door in de spits op werkdagen een halfuurdienst. Het is een echte OV-verbinding met tarieven die gebaseerd zijn op de NS 1e klas. Enkele reis: 2.20 euro; NS-kortingskaarten geldig.

Zonder de feestvreugde te willen verstoren, wijzen we op een geweldig knelpunt dat is ontstaan door het wegvallen van de ferry van Kruiningen naar Perkpolder. Fietsers en wandelaars mogen niet door de tunnel. Voor hen dienen derhalve aanvullende maatregelen te worden getroffen. De snelbussen vormen slechts een partiële oplossing van het probleem. Bij de onderhandelingen over de finan-

ciëring van de tunnel is de mogelijkheid van een aanvullende veerdienst nooit ingecalculeerd. De laatste tijd probeert de provincie Zeeland mede onder druk van diverse verenigingen, gemeenten en organisaties de randvoorwaarden van een fiets-/voetveer in kaart te brengen. Opdracht is gegeven voor een enquête onder de gebruikers van het veer. Voor de exploitatie is een aantal meer en minder serieuze gegadigden op de markt. Vooralsnog ziet het er niet naar uit dat de exploitatie kostendekkend kan zijn. Overheden zullen dus met subsidies over de brug moeten komen. Dit moet lukken! Talloze wandelaars en fietsers rekenen erop. Er blijkt overigens nog een heel oud (135 jaar) 'recht van oversteek' te zijn

Over het Zwarte Water

Genemuiden, Hasselt en Zwartsluis vormen met ingang 1 januari 2001 de gemeente Zwartewaterland. Een toepasselijke naam, want het Zwarte Water is overduidelijk het verbindende element tussen deze dorpen/steden. Een rivier die, gevoed door de Overijsselse Vecht en het Meppeler Diep, licht meanderend door de weilanden stroomt om uiteindelijk uit te monden in het Zwarte Meer, verderop Keteldiep. En het water is inderdaad gitzwart, tengevolge van de veenbodem. Langs het water rietkragen. In de weilanden ganzen en zwanen, en hier en daar schapen. Een landschap met unieke karakteristieken. Betrekkelijk veel beroepsvaart.

Op één van de mooiste plekken, waar het licht zich steeds anders spiegelt in het water, vaart tussen Genemuiden en Zwartsluis een kabelmotorpont, geëxploiteerd door autobusmaatschappij Arriva. Al eeuwenlang vaart op deze locatie een overzetveer. De pont wordt voortbewogen door twee schroeven aan bakboordzijde. Gierponten zijn hier niet mogelijk omdat de stroom niet continu van dezelfde kant komt. De pont vaart 7 dagen per week, van 6.00 uur (zondag 9 uur) tot 23.00 uur. Met een hoge frequentie wordt overgezet. Niet steeds 10 minuten wachten tot de boot enigermate gevuld is. Nee, meteen weer terug. Dat moet ook wel, want 7 km stroomopwaarts bij Hasselt ligt een brug over het Zwarte Water. Moeten passagiers te lang wachten, dan geven ze de

voorkeur aan de brug. Het veer is toegankelijk voor (vracht) auto's, brommers, fietsers, wandelaars. Het voorziet in een overduidelijke dagelijkse behoefte, getuige de vele abonnementhouders. Maar ook duizenden recreanten maken de oversteek. De vriendelijke veerbaazen vertelden dat het veer in 2002 ongeveer 350.000 klanten telde. Allerlei prachtige wandelingen en fietstochten maken gebruik van dit overzetveer. We noemen in willekeurige volgorde: LAW 8: Het Zuiderzeepad, de Zuiderzeeroute voor fietsers, de Rietlandroute van Kampen naar Holwerd (LF 3b), de ANWB bewegwijzerde Zwartestedenroute (25 km). Verder kan de wandelaar vele interessante routes bedenken waarin het overzetveer is opgenomen. Station Zwolle is een geschikt startpunt. Vandaar vertrekt buslijn 74 via Hasselt, Genemuiden naar Kampen. Bus 71 (richting Emmeloord) stopt in Zwartsluis. Op station Zwolle kunnen fietsen worden gehuurd.

Rob de Jong

Voetveer Hollandse Biesbosch

Het voetveer bij het Bezoekerscentrum De Hollandse Biesbosch is deze winter omgebouwd tot een elektrisch pontje. Vanaf maart is het gaan varen, op zonne-energie, over de 75 meter brede Moldiep-sloksloot, naar het wandelgebied in het Nationale Park. Je kunt er een wandeling van 6 km over het griendmuseumpad lopen. Het veer vaart dagelijks tussen 10.00 en 17.30 uur, tot eind oktober. Passagiers hebben geen last meer van een stinkende en rokende buitenboordmotor. "De motor kwam door de korte overvaart nooit op temperatuur", verklaart Nico van Dongen, hoofd afdeling rondvaart. Het is de zevende zonnepont in Nederland. Het Bezoekerscentrum ligt aan de Baanhoekweg, ten oosten van Dordrecht. Bron: *Rotterdams Dagblad* 19 februari 2003

Grenslanpad door Zeeland fors gewijzigd

Het Zeeuwse deel van het Grenslanpad (LAW 11) is ingrijpend gewijzigd. Het heeft alles te maken met de opheffing van de veerdienst Kruiningen-Perkpolder half maart. Voor een doorgaande verbinding tussen Zeeuwsch-Vlaanderen en Zuid-Beveland moeten wandelaars nu gebruik maken van de Westerscheldetunnel, met de bus wel te verstaan.

Nieuw tracé nodig

In de rubriek 'Op pad met de pont' is het al aangestipt: de veerdienst Kruiningen-Perkpolder houdt door de ingebruikname van de Westerscheldetunnel op te bestaan.

Wandelaars van het Grenslanpad – dit loopt van Sluis naar Valkenswaard – moesten van deze veerverbinding gebruik maken om van Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen in de Hals van Zuid-Beveland te komen. Voor het Grenslanpad heeft de opheffing ingrijpende gevolgen.

Het Wandelplatform heeft deels in samenwerking met TeVoet een nieuw tracé ontwikkeld, waarbij wandelaars gebruik kunnen maken van de busverbinding door de Westerscheldetunnel om de Westerschelde over te steken. Het nieuwe tracé loopt van Boekhoute in België tot de (inmiddels voormalige) veerhaven van Kruiningen.

Tijdelijk

Het gaat om een tijdelijk tracé. Eind dit jaar wil het Wandelplatform een nieuw wandelgidsje uitbrengen met daarin de definitieve route.

Dat kon nu nog niet omdat op allerlei plaatsen in het nieuwe tracé nog overlegd moet worden voor een betere route, bijvoorbeeld in het gebied van de Zwaakse Weel in de Zak van Zuid-Beveland. De tijd bleek opnieuw te krap, het Wandelplatform had 'vergeten' dat de Zeeuwen met de Westerscheldetunnel bezig waren, om alles rond te krijgen. Het Wandelplatform bekijkt voor de nieuwe uitgave ook nog eens het tracé door de Hals van Zuid-Beveland (Kruiningen - Bergen op Zoom) grondig.

Zeeuws-Vlaams deel

Bij Boekhoute (bij de langs het Leopoldkanaal gelegen boerderij Kerkenhofstede, ruim twee kilometer voor het dorp) wijkt het Grenslanpad af van de huidige route. Het voert dan door het gebied rond de Braakmankreek naar Terneuzen. De Braakman is pas in de tweede helft van de vorige eeuw afgedamd. Daarvoor liepen de kreekuitlopers tot in Boekhoute en Philippine, twee thuishavens van mosselvisserij. Het noordelijk deel is nog open water, in gebruik door de watersport. In het zuidelijk deel zijn bossen aangeplant en is het rustig lopen, met af en toe weidse uitzichten over het Zeeuws-Vlaamse akker-

land. Meer naar het noorden zal de route ongetwijfeld in de komende jaren nog verbeterd kunnen worden, bij de herinrichting van de polder ten westen van de huidige kreek. Het laatste stukje naar het zuidelijke tunnelbusstation (bij de sluizen van Terneuzen) is wat doorbijten. Je loopt hier langs Dow Chemical. Het gehuchtje Boerengat is er zo'n vijftien jaar geleden voor afgebroken om 'wonen en werken' in de Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone meer met elkaar in evenwicht te brengen. En het allerlaatste stukje voert langs de drukke toegangsweg naar Dow. Had het dijkweggetje langs de Achterste Kreek en Boerenknoel, een nog wel gespaard buurtschap, niet interessanter geweest?

Op Zuid-Beveland

Vanaf het noordelijk tunnelbusstation bij 's-Heerenhoek gaat het na enkele kilometers rechte weg snel het fraaie landschap van de Zak van Zuid-Beveland in. Enkele mooie onverharde dijkes, enkele wegelingen tussen de hollebollige weilanden in het oudland van Nisse, de typerende grenslinden, de schaapskooi en – dat mag je zeker niet overslaan – het dorpie Nisse zelf. Het volgt elkaar in rap tempo op. Rond de Zwaakse Weel – je volgt deze helemaal tot aan de Westerscheldedijk, onderweg allerlei stadia van verlanding tegenkomend – wordt nog gezocht naar een (nog) aantrekkelijker route.

Dan een fors aantal kilometers over de Westerscheldedijk. Alleen het dorpie Hansweert, wat uitgeblust ogend na de verlegging van het Kanaal door Zuid-Beveland vanwege de nieuwe sluizen, brengt nog enige afwisseling: met het pad over de oude sluizen en de bedrijvigheid bij de nieuwe. Op zich wel te pruimen, maar je moet dan nog vele kilometers dezelfde dijk volgen voor je bij het Markiezaatsgebied ten zuiden van Bergen op

Bij de Zwaakse Weel

Grenslinde in de Zak van Zuid-Beveland

Zoom aankomt. Dat lijkt allemaal een beetje teveel van het goede. Het zoeken naar alternatieven heeft hier dan ook een hoge prioriteit, al gebiedt de waarheid te zeggen dat het niet mee zal vallen. We zijn benieuwd wat het komende Grenslanpad-gidsje voor nieuws gaat brengen.

Spookpad

Waar mogelijk wordt het nieuwe tracé met wit-rood gemarkeerd. Ook al is het voor een deel een tijdelijke route. Dat kan later weer problemen geven bij verlegging; oude tekens blijven vaak intact en kunnen wandelaars op een dwaalspoor zetten.

Dat heb je ook een beetje als je in de Braakman een geel-rode markering tegenkomt. Het blijkt een Vlaams initiatief te zijn. Het had een streekpad, het Uilenspiegelpad, van de Vlaamse Grote Routepaden moeten worden. De tekens zijn wel gezet, maar geld voor een boekje kwam niet los uit de 'Europese potten'. Niemand heeft er dus weet van. Het lijkt wel een spookpad. Menno Zeeman van het Wandelplatform vertelde dat er in overleg met de provincie Zeeland wordt bekeken of er met wat wijzigingen (meer langs cultuurhistorisch interessante locaties) geen aantrekkelijk Nederlands streekpad van gemaakt kan worden.

Rondje Zeeuwsch-Vlaanderen?

Misschien dat zo'n pad doorgetrokken kan worden in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen. Want het nu verlaten deel van het Grenslanpad, onder andere langs de Spaanse fortenlinie,

komt er wel heel geïsoleerd (in het Nederlandse lange-afstands-netwerk) bij te liggen. Weliswaar heeft het Wandelplatform nu een route aangegeven van Perkpolder terug naar het tunnel-busstation bij Terneuzen, maar dat is wel een heel gemakzuchtige zet geweest: alleen maar over een verhard pad onderlangs de Westerscheldedijk. En dat over ruim 20 kilometer! Voor een goed rondje (Oost-)Zeeuwsch-Vlaanderen moet er nog wel wat meer gebeuren.

In elk geval tot het einde van dit jaar (tot de verschijning van het nieuwe Grenslandpad-gidsje) handhaaft het Wandelplatform de markering tussen Boekhoute en Perkpolder.

Informatie

Voor het eerst communiceert het Wandelplatform de routewijzigingen via de eigen website, iets waar TeVoet al langer op aandringt. Je kunt de volledige routebeschrijving van het nieuwe tracé plus de bijbehorende kaartjes downloaden via www.wandelnet.nl. Je kunt hem ook afhalen bij de plaatselijke VVV-kantoren. Voor de heen-richting (west-oost) is de routebeschrijving in deze Lopend Vuur opgenomen. Op diverse locaties langs de huidige route van het Grenslandpad worden bovendien bordjes geplaatst om wandelaars erop te wijzen dat het veer uit de vaart is en te attenderen op de aangepaste route.

Voor de goede orde zij nog vermeld dat er twee bussen door de Westerscheldetunnel rijden, lijn 20 en 50. In tegenstelling tot de door het Wandelplatform naar buiten gebrachte informatie rijdt lijn 20 (naar Goes) ook op zondag en wel elk uur. Wel zo handig om te weten als je na een wandelweekend in Zeeuwsch-Vlaanderen de trein naar huis wilt nemen.

Harry Benschop

Routewijziging LAW 11

Boekhoute – Terneuzen tunnel-busstation

Bij de baileybrug over het Leopoldkanaal nabij Kerkenhofstede recht door blijven lopen een onverharde weg op (geel-rode markeringen). Na 2 km met een bocht naar links. Bij bebouwing Isabellahaven recht door twee maal een weg oversteken. Gedurende 1 km pad volgen tussen sloot en Isabellakanaal. Via aquaduct kanaal oversteken. Linksaf en vervolgens 1,5 km min of meer recht door lopen. Even asfaltfietspad volgen. Tweede graspad links het bos in, nog voor de picknickplaats. Afrastering naar rechts volgen. Even later links af en aan het eind naar rechts. Op asfaltfietspad linksaf het bos uit. Kreek oversteken. Eerste pad rechtsaf en daarna eerste links. Nu steeds recht door en bij fietswegwijzer op verharde weg naar rechts. (6 km)

Drukke verkeersweg oversteken en Braakmanweg

nog 1,5 km volgen. Eerste graspad naar rechts nemen. Bij slagboom recht door. Met een bocht naar links tot naast een gluurmuur. Nu een kilometer ongeveer recht door met het water aan de rechterhand. Eind van het pad rechtsaf. Even verder over een duiker met stuw. Eerste pad naar links. Water links houden en doorlopen tot handwijzer Staatsbosbeheer. Wat verder naar links tot aan asfaltweg. Rechtsaf de Savoyaardsweg op. (12 km)

Kleine 2 km doorlopen tot voorbij Braakmankreek. Nog voor poort III van het Dow-complex en een drukke verkeersweg rechtsaf over een grasdijk. Boven op dijk lopen tussen kleine gele paaltjes. Even verder vanzelf over het gras links tot kruispunt. Fietsbordje Terneuzen volgen over polderweg met grasdijk aan de linkerhand. Na ruim 1 km bovenop de dijk op een driesprong linksaf. Onder een viaduct door en daarna automatisch rechtsaf. Verkeersweg, spoorlijn en weg oversteken tot op fietspad. Rechtsaf richting Terneuzen. (16 km)

Fietspad volgen langs eerste rotonde, over viaduct en langs tweede rotonde. Na communicatiecentrum De Boerderij, maar nog voor HM-paalte 15,1 drukke weg en kleine greppel oversteken naar achterzijde hek met schrikdraad. Parallelweg volgen (dus niet de polder in). Met bocht rechtsaf en over een in onbruik geraakte verkeersweg naar gehucht Wolpenbek. Verkeersweg niet oversteken maar linksaf fietspad op. Bij verkeerslichten weer links. Niet veel later uitkomen bij busterminal (18 km). Buslijn 20 (Goes) of 50 (Middelburg) nemen. Na Westerscheldetunnel eerste bushalte uitstappen bij tolplein.

's-Heerenhoek tunnel-busstation – Kruiningen

Vanaf de busterminal bij het tolplein van de Westerscheldetunnel noordwaarts de dijk op en over. Bij een rotonde recht door, weg oversteken en bij T-splitsing rechtsaf parallelweg op. Ruime bocht naar links volgen. Bij 's-Heerenhoek links af. Bij aankomst dorp 's-Heerenhoek rechts de dijk af en vervolgens rechtsaf, de Werrilaan in. Deze asfaltweg helemaal af, kruist de Beeldhoeveweg, gaat over in Barbesteinweg. Bij aankomst dijkje linksaf deze onverharde dijk met bomerij op en hek over. Bij einde dijk hek over of omhoog en rechtsaf de geasfalteerde Vlaandersedijk op. Op dijk blijven lopen tot T-splitsing. Rechtsaf. (5 km)

Op dijk eerste afslag links de Oudekamersdijk op. Na passeren van hoogspanningsmasten grindweg links inslaan, van dijk af. Bij einde grindweg smal paadje recht door in, welke na een bocht als grindweg boven op de dijk verder gaat. Bij aankomst verharde weg links af. Even later op T-splitsing bij Schouwersweel weer linksaf de Oudekamersweg in en meteen daarna rechtsaf, de geasfalteerde Oudekamersdijk volgen. Bij een prachtige Iep rechtsaf, de lage dijk met asfaltweg volgen, dus van de Oudekamersdijk af. Nu de eerste afslag rechtsaf, de Nissezandweg in, richting Nisse dus. Bij aankomst van Grotedijk de geasfalteerde dijkweg rechtsaf op. De eerste de beste asfaltweg links in de Paul Krugerstraat. Deze uitlopen tot aan het Dorpsplein van Nisse. Hier aangekomen rechtsaf, richting kerktoeren. (10 km)

De kerktoeren links passeren en recht door, de Van der Roest Clementstraat in. Na ongeveer 150 m

Oude sluisen bij Hansweert

rechtsaf, het zandpad de Akerweg in. Na oversteken van een sloot via een duiker linksaf het grindvoetpad op. Bij aankomst van een verharde weg rechtsaf en meteen daarna linksaf, de Vernoyen en Sluishoekwegeling in. Waar deze verharde weg een bocht naar links maakt rechts het paadje met de naam Sluishoekwegeling in. Aan het einde van het pad de dijk op en linksaf een grindweg volgen. Niet veel later bij aankomst asfaltweg bij bord Valdijk recht door en 200 m verder rechts de grindweg Koedijk op en deze blijven volgen tot aan de Rondepolderdijk. Hier links aanhouden, dus in feite recht door blijven lopen. De Drieweg kruisen en de geasfalteerde Koedijk blijven volgen. Na ongeveer 400 m rechtsaf, een boven op een dijk gelegen grindweg in. Weer een verkeersweg kruisen en recht door de verharde Vleugeldijk in. Het asfalt gaat in een bocht over in een grindweg en wordt Lange Mairedijk. Spoorlijntje en even later een weg kruisen. Recht door, een asfaltweg boven op de dijk verder volgen. Na bord bebouwde kom 's-Gravenpolder de Korenhalmwijk blijven volgen. Na het kruisen van de Lenshoekdijk eerst linksaf en meteen rechtsaf, de Raadhuisstraat in. (17 km)

Westerscheldetijk bij Kruiningen

Na het passeren van het bord bebouwde kom niet recht door de Haagdijk op, maar rechtsaf de verharde Weeldijk in. Deze verharde weg blijven volgen, gaat over in de Langedijk. Bij T-splitsing rechtsaf, de verharde Populierendijk in, welke na 150 m uitkomt op de Westerscheldetijk. Hier linksaf de Heer Jansdijk, de asfaltweg onderlangs de dijk in. Na 2,5 km bij de Kreekweg rechts de kruin van de grasdijk over tot op de buitenbemb halverwege het buitendijks talud. De dijk blijven volgen tot aan Hansweert. Tegelpad langs de werf volgen. (25 km) Recht door over verhard voetpad in drooggelgd voormalig kanaal. Aan het eind linksaf de grasdijk op. Doorlopen tot sluisen en deze via fietspad oversteken. Rechtsaf de grasdijk op en deze nog 2,5 km volgen tot de voormalige veerhaven bij Kruiningen. Hier het oude tracé (traject F) weer oppikken door de Westerscheldetijk te blijven volgen. (30 km)

Exit tijdschrift GR-Vlaanderen

'Recreatief wandelen' was de naam van het tijdschrift dat Grote Routepaden, de Vlaamse zustervereniging van het Wandelplatform-LAW, jarenlang heeft uitgegeven. Daar is nu een einde aan gekomen.

Grote Routepaden gaf sinds 1994 twee bladen uit, één voor de wandelaar en één voor de fietser. Omdat de meeste leden van Grote Routepaden op beide tijdschriften waren geabonneerd, is besloten er één nieuw blad van te maken. In februari is het eerste nummer verschenen. Het heeft de titel 'Op weg' meegekregen, met als ondertitel 'GR Magazine voor Wandelen & Fietsen'.

Vervangen door 'Op weg'

'Op weg' verschijnt 6 keer per jaar, en kost voor abonnees in Nederland 30 euro per jaar. Daarvoor krijg je ook kortingsvoordelen op topografische kaarten en topogidsen van de GR-paden.

In het oude tijdschrift was er op wandelgebied altijd veel aandacht voor Vlaanderen en de Ardennen. Maar in elk nummer werden ook meerdere uitstapjes over de grens gemaakt. Niet alleen naar Nederland maar naar heel Europa. De artikelen waren meestal beschrijvend van aard met veel praktische informatie wat je onderweg kon zien en verwachten. Daarnaast aankondigingen van nieuwe wandelpaden en -netwerken in België. TeVoet is benieuwd hoe het samengaan van wandelaars en fietsers in één blad gaat. De belangen lopen immers lang niet altijd parallel. Bij het lezen van de eerste 'Op weg' was niet altijd direct duidelijk of het ging om een wandel- of fietsartikel. Alleen bij de korte rubrieken werd dit onderscheid gemaakt.

Aandacht voor Floris V

In het eerste fusienummer in een hoofdartikel aandacht voor Nederland. Ronald Rothwell vertrok vorig jaar januari vanuit Amsterdam naar Parijs. Het eerste deel liep via het Floris V-pad. Altijd wel leuk hoe 'buitenlanders' ons land en zijn LAW-routes ervaren.

Enkele citaten: 'De oversteek van het Amsterdam-Rijnkanaal (nog op de aanlooproute naar Muiden via het Zuiderzeepad) was, zelfs op de parallelweg, onaangenaam. [...] Tot een eindje voorbij Kortenhoef moeten we over een smalle asfaltweg met twee richtingsverkeer, wat nogal onaangenaam is. Terwijl de duisternis valt en de nevelsluiers beginnen te

stijgen, stappen we op een oud kerkenpad door een sprookjeswereld van weilanden en een moerasbos naar 's-Graveland.' Tussen de Loosdrechtse Plassen: 'Het landschap verandert voortdurend, je kan je er onmogelijk bij vervelen.'

Over het Groene Hart: 'En dit hart is inderdaad erg groen'. Maar ook: 'Af en toe wordt de rust verstoord door de opstijgende en landende vliegtuigen van de luchthaven Schiphol.'

Over de tiendwegen: 'Na Oudewater ... een tiendweg, een prachtige met wilgen omzoomd verbindingspad met aan weerszijden een afwateringsgrachtje'. Maar na Groot Ammers: 'Tweemaal moeten we de Tiendweg verlaten.

[...] We maken er een voor ons gevoel onnodige en landschappelijk minder mooie omweg. Je kunt dus beter gewoon op de Tiendweg blijven.'

In de Hoekse Waard naar Numansdorp toe:

'Dit deel van de tocht is nogal saai door de lange, rechte wegen.'

En over het laatste stukje door West-Brabant:

'Nadat we Steenbergen hebben verlaten komen we opnieuw in enkele prachtige natuurgebieden. [...] De paden kunnen na regenperiodes flink onder water staan. Je kan best laarzen meenemen. Ook wij stuiten in Oudland op een bospad dat over een lengte van 150 m ruim 30 cm diep onder water staat'. Dat deel van de route is inmiddels iets verlegd, maar uit eigen ervaring weten we dat enkele stukjes behoorlijk drassig kunnen zijn. Maar prachtig is het er! En met (redelijk) waterdichte wandelschoenen red je het op 99 van de 100 dagen ook wel. Loopt wat makkelijker dan laarzen.

Abonnement 'Op weg': Stort 30 euro op girorekening 5038189 ten name van GR-paden, Van Stralenstraat 40, 2060 Antwerpen onder vermelding 'Lidmaatschap vanaf (maand en jaar waarop abonnement ingaat)'. Op dat adres vind je ook de winkel van GR-paden, in hartje Antwerpen vlakbij het Centraal Station en het centrale busstation op de Rooseveltplaats.

Dag van de Aarde

Op zondag 27 april organiseren de Bond Beter Leefmilieu en de vzw Trage Wegen de Dag van de Aarde. Het thema van deze dertiende editie zijn de 'trage wegen'. Tientallen Vlaamse natuur- en milieuverenigingen zullen in hun gemeente of streek op de mogelijkheden of tekortkomingen van het gemeentelijk beleid rond trage wegen wijzen. Omstreeks 15 maart verschijnt een gratis activiteitenkrant. Nadere informatie over deze dag bij: Erik Grietens, tel. 0032 2 2821734,

erik.grietens@bbbv.be, of surf naar www.bond-beterleefmilieu.be.

In Lopend Vuur van september 2002 is in de rubriek 'Grensoverschrijdend' aandacht besteed aan de vzw Trage Wegen. Deze medio vorig jaar opgerichte vereniging ijvert voor de bescherming en een beter beheer van de talloze buurtwegen in Vlaanderen. Particulieren kunnen voor 10 euro lid worden van de vereniging, p/a Tweekerkenstraat 47, 1000 Brussel, tel. 0032 2 2821720 of tragewegen@bbbv.be. Je ontvangt een tweemaandelijks e-mail nieuwsbrief.

Zondereigenwandeling

Net over de grens bij Baarle Nassau ligt het dorpje Zondereigen. Ter ere van het 750-jarige bestaan hebben ze er een eigen 'Zondereigenwandeling' opgericht. Deze loopt voor een stukje over Nederlands grondgebied. Je kunt deze wandeling (met kaartje) vinden op de website www.zondereigen.be.

Op dezelfde website staat ook een hele uitleg over de naam 'Zondereigen'. Het eerste deel verwijst naar een voor zichzelf gereserveerd gebied. In die zin was het 'bijzonder': te onderscheiden van de rest van het bezit. 'Eigen' duidt op een vrijgoed: aan niemand was de eigenaar enig bewijs van onderworpenheid schuldig. Beide delen tesamen betekenen dus zoveel als 'privaat land'.

Het vertrek van de wandeling is bij café-taverne Schuttershof, dagelijks open vanaf 12 uur, op woensdag gesloten. In de langste vorm bedraagt de wandeling 14 km. Je doorkruist de beekdalen van de Noordermark en het Merkske. Dit vormt tevens de grens tussen België en Nederland, een van de redenen dat het nog steeds ongestoord mag kronkelen. Er wordt gebruik gemaakt van karresporen, oude, verloren gegane kerkpaden en zandwegen. Een klein deel van de route is verhard. Op Nederlands gebied wordt een stukje van het laarzenpad gevolgd dat Staatsbosbeheer in deze uithoek van het Brabant in het dal van het Merkske heeft uitgezet.

Zondag 6 april 2003

Wandelmarkt Amsterdam

TeVoet is met een stand aanwezig op de Wandelmarkt in Amsterdam. Deze vindt plaats in de Beurs van Berlage, op 5 minuten van het Centraal Station. De beurs is open van 11.00 tot 17.00 uur, toegang € 7,00.

Zondag 13 april 2003

Zuid-Holland

Wandeling van 24 km. langs het nieuwe streekpad Groene Hart van Zoetermeer naar Alphen a/d Rijn. Eindpunt NS station Alphen a/d Rijn.

Start: NS station Zoetermeer Buytenwegh 10.30 uur.

De tweede etappe van een serie wandelingen langs dit streekpad. Door het gebied de (zuidelijke) Rijnstreek. Met onderweg o.a. de Zoetermeerse Meerpolder, buurtschap de Weipoort, het Papepad en het Bedelaarsbos.

Informatie en opgave: John Stolk, 010-5921376

Zaterdag 26 april 2003

Groningen

Rondwandeling van 18 km. door het meest noordoostelijke deel van ons land.

Start: om 11.00 uur bij restaurant Golden Zieltje, Plankpad 7, Termunten. Vanuit het schilderachtige haventje van Termunterzijl, gelegen aan de Dollard, maken we een rondwandeling door een weids landschap. We passeren de Punt van Reide en de Breebaartpolder (beheer Natuurmonumenten). We lopen zowel op de dijk als in de luwte van de dijk, onverhard en verhard. Horeca bij de start. Openbaar vervoer: Groningen - Delfzijl, Delfzijl - Woldendorp.

Informatie en aanmelden: Marja de Knegt, tel. 0596-602174

Woensdag 30 april

Regio Zuid-Holland

Op koninginnedag een voorjaarswandeling van 20 km in het Hallerbos in België.

Vertrek: met de trein vanaf Rotterdam om 8.24 uur (spoor 1 Centraal Station). In het Hallerbos, vlak onder Brussel, bloeien rond deze tijd de wilde hyacinten. Wandel mee door dit prachtige landschap en door een waas van blauw. Paspoot meenemen.

Informatie en aanmelden: Herman Amptmeijer, tel. 071-5226242

Zondag 4 mei 2003

Gelderland

Wandeling van 15 km ten noorden van Groesbeek.

Start: 11.00 uur op het Marktpllein (Dorpsstraat/Stationsweg) tegenover het Gemeentehuis/VVV in Groesbeek. Met bus 5 vanaf Nijmegen NS bereikbaar, vertrek 10.29 uur. Wandelend in het Rijk van Nijmegen vraag je je af of je nog wel in Nederland bent. Een glooiend heuvellandschap biedt vaak prachtige vergezichten. Heide en bos zullen zeker ook niet ontbreken. Daar werden in vroeger tijden door veel Groesbekers bosbessen geplukt voor de verkoop en werd heide verzameld om er mandjes en bezems van te maken. Onderweg is er horeca aanwezig (als wij een heel klein stukje van onze route af willen wijken), te weten 'De Kalebas' bij het Afrika Museum.

Informatie en aanmelden: Jan Altena tel. 026-4450028 of Dick Westerbeek, 0318-617107

Zaterdag 10 mei 2003

Zuid-Holland

Wandeling van ca. 15 km in de omgeving van Rockanje.

Start: Om 11.00 uur op de parkeerplaats bij 't Golfje, 1e Slag, 5 min. lopen vanaf bushalte Strand (a10.51). Bereikbaar met bus 103 vanaf Spijkenisse, Metrostation Centrum (v10.07). Terug: 2x per uur.

Na een korte rondwandeling door de dorpskern van Rockanje lopen we langs de natuurgebiedjes De Waal en Merrevliet. We kruisen de Strypse Watering, waar in de toekomst hopelijk een pad langs komt. Via het St. Annabosch gaan we naar het Quackjeswater, waar we vanachter een vogelscherm de lepelaars kunnen zien broeden. Door Voornes Duin en over het strand gaan we terug naar Rockanje.

Informatie en opgave: Jannie Trouwborst, tel. 0181-641053

Zondag 18 mei 2003

Wandelcafé Arnhem

Dit keer is het thema 'Buitensport en water'. Bever Zwerfsport demonstreert regenkleeding en andere buiten sportartikelen die met water te maken hebben. Daarna wandeling van ongeveer 12 km naar en langs de beken van Oosterbeek. Met de bus terug naar Arnhem.

Aanvang: 11.00 uur in het Bezoekerscentrum De Watermolen, Zijpendaalseweg 24a, Arnhem, 5 minuten lopen van het station Arnhem (Sonsbeekzijde). De Watermolen is vanaf 10.30 uur open. TeVoet Gelderland orga-

niseert samen met NIVON het Wandelcafé Arnhem. Alle thema's dit jaar hebben met water te maken.

Informatie: Jan Altena, tel 026-4450028

Zaterdag 24 mei 2003

Drenthe

Rondwandeling van 15 km. door een vrijwel ongerept hoogveengebied

Start: om 11.00 uur bij de werkschuur van Staatsbosbeheer in Zwartemeer, aan het einde van de Kamerlingswijk. wandeling over onverharde paden door het hoogveengebied Bargerveen. We hebben hier al eerder van genoten.

Deze keer zal de wandeling in het teken staan van kennismaking met de 'nieuwe' Runde, een rivier, die eigenlijk al heel oud is. De bedding is opnieuw gegraven. Het gebied kan nat zijn.

Informatie en aanmelden: Frank van Dongen, tel. 0591-311811

Maandag 9 juni 2003

Brabant

Op tweede pinksterdag rondwandeling van 21 km in het landschap van Vincent van Gogh

Start: Om 11.00 uur bij het Van Goghcentrum/VVV te Zundert, schuin tegenover de Markt. Ten opzichte van het kaartje in het hart van deze Lopend Vuur iets ingekorte wandeling door het beekdallandschap van de Aa of Weerj's ten oosten van Zundert. Onder andere door boomkwekerijen en over kleine moeraspadjes.

Informatie en aanmelden: Harry Benschop, tel. 0413-212692

Zaterdag 14 juni 2003

Zuid-Holland

Wandeling van 15 km langs Streekpad Groene Hart. Van Alphen a/d Rijn via Aarlanderveen naar Nieuwkoop.

Start: NS station Alphen a/d Rijn om 10.30 uur. Bereikbaar met trein vanuit Leiden, Utrecht en Gouda.

De derde etappe langs de molenviergang van Aarlanderveen. Terug met de bus naar Alphen a/d Rijn.

Informatie en opgave: Ingrid Bosman (0172-471844) of Eef Boeve (015-2126833).

Voor alle wandelingen geldt: voor leden TeVoet gratis, niet-leden betalen € 2,00 en krijgen daarvoor een recent exemplaar van Lopend Vuur.